

HYDROMECHANICKÉ PROCESY

Doprava tekutin *Čerpadla a kompresory* (přednáška)

Prof. Ing. Tomáš Jirout, Ph.D.

(e-mail: Tomas.Jirout@fs.cvut.cz, tel.: 2 2435 2681)

ČERPADLA

3

Základy teorie čerpadel

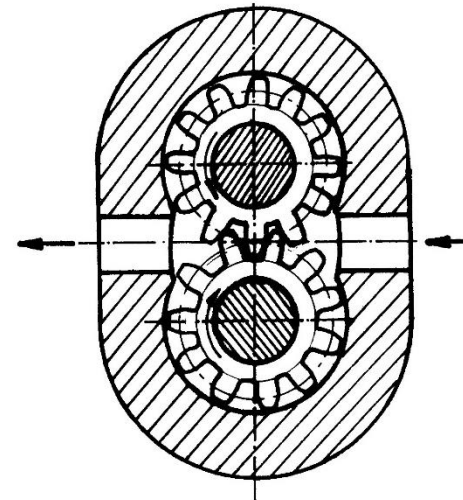
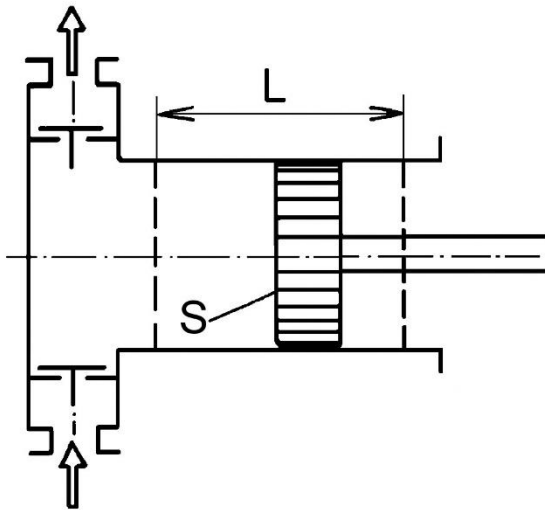
Základní rozdělení čerpadel

Hydrostatická čerpadla:

- vratný posuvný pohyb (pístová, plunžrová)
- rotační pohyb (zubová, lamelová)

Pístové čerpadlo

Zubové čerpadlo

Hydrodynamická čerpadla: • radiální oběžné kolo (odstředivá)

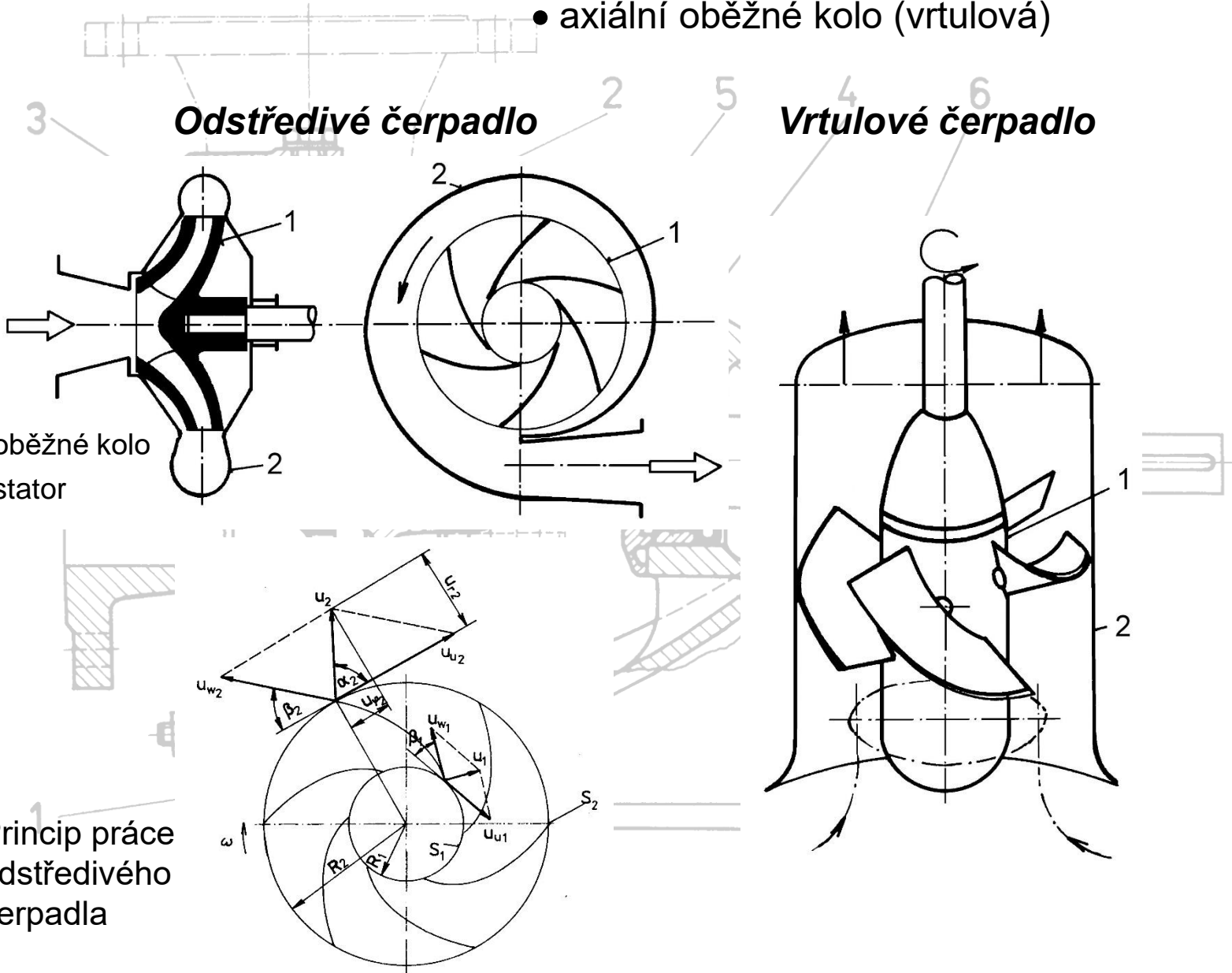
- axiální oběžné kolo (vrtulová)

Odstředivé čerpadlo

Vrtulové čerpadlo

1 – oběžné kolo
2 – stator

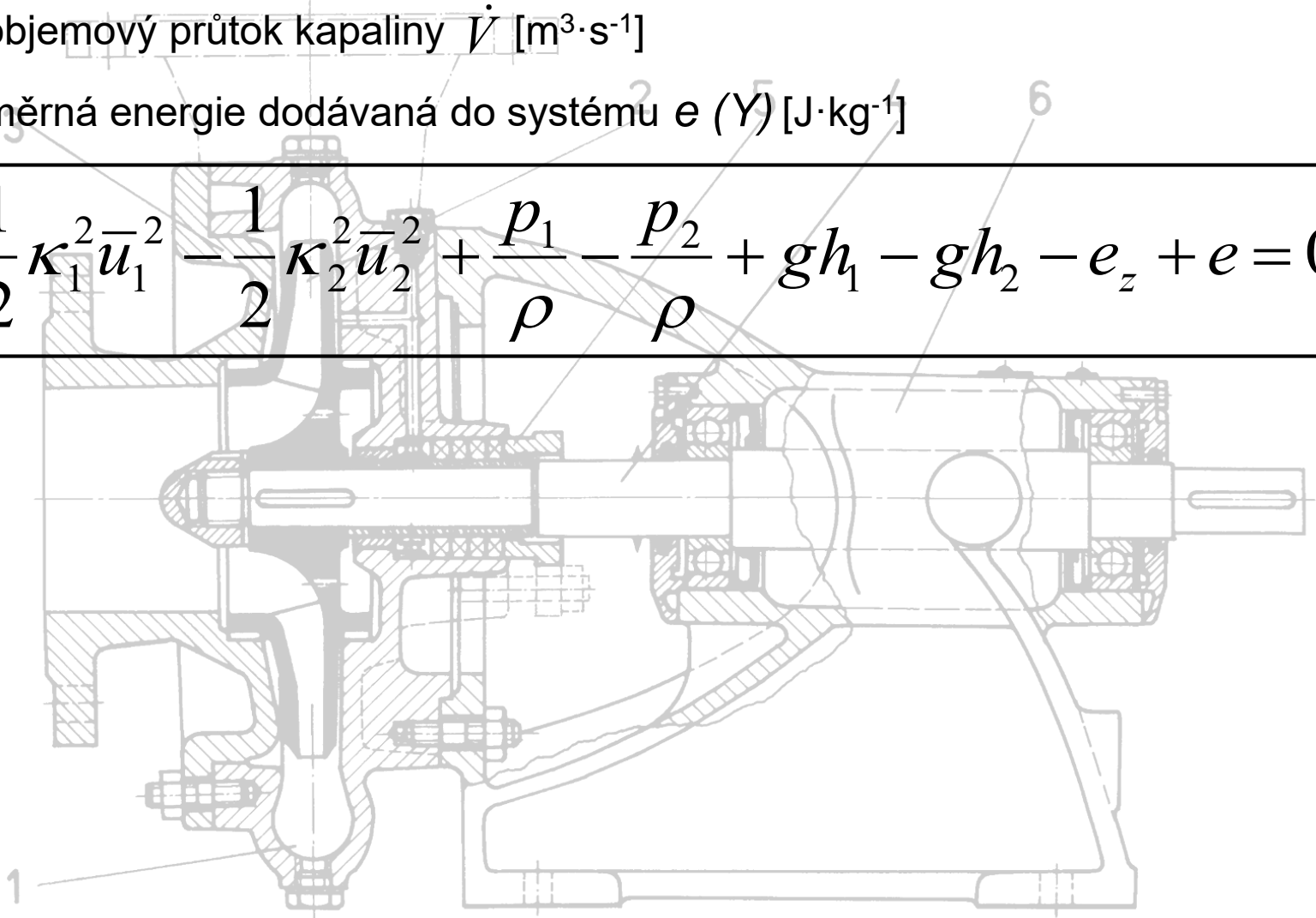
Princip práce
odstředivého
čerpadla

Základní parametry čerpadel

- objemový průtok kapaliny \dot{V} [$\text{m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$]
- měrná energie dodávaná do systému e (Y) [$\text{J} \cdot \text{kg}^{-1}$]

$$\frac{1}{2} \kappa_1^2 \bar{u}_1^2 - \frac{1}{2} \kappa_2^2 \bar{u}_2^2 + \frac{p_1}{\rho} - \frac{p_2}{\rho} + gh_1 - gh_2 - e_z + e = 0$$

Charakteristika čerpadel

Rovnice kontinuity pro nestlačitelné kapaliny

$$\rho \left(\frac{d\vec{u}}{dt} + \vec{u} \cdot \nabla \vec{u} \right) = -\nabla p + \mu \nabla^2 \vec{u} + \rho \vec{f}$$

Zavedení bezrozměrných proměnných: $\vec{x}^* = \frac{\vec{x}}{D}$, $\nabla^* = \nabla D$, $S^* = \frac{S}{D^2}$, $\vec{u}^* = \frac{\vec{u}}{nD}$, $p^* = \frac{p}{\rho Y}$

$$\rho n^2 D \vec{u}^* \cdot \nabla^* \vec{u}^* = -\frac{\rho Y}{D} \nabla^* p^* + \mu \frac{n}{D} \nabla^{*2} \vec{u}^* \cdot \frac{1}{\rho n^2 D}$$

$$\vec{u}^* \cdot \nabla^* \vec{u}^* = \frac{Y}{n^2 D^2} \nabla^* p^* + \frac{1}{Re} \nabla^{*2} \vec{u}^*$$

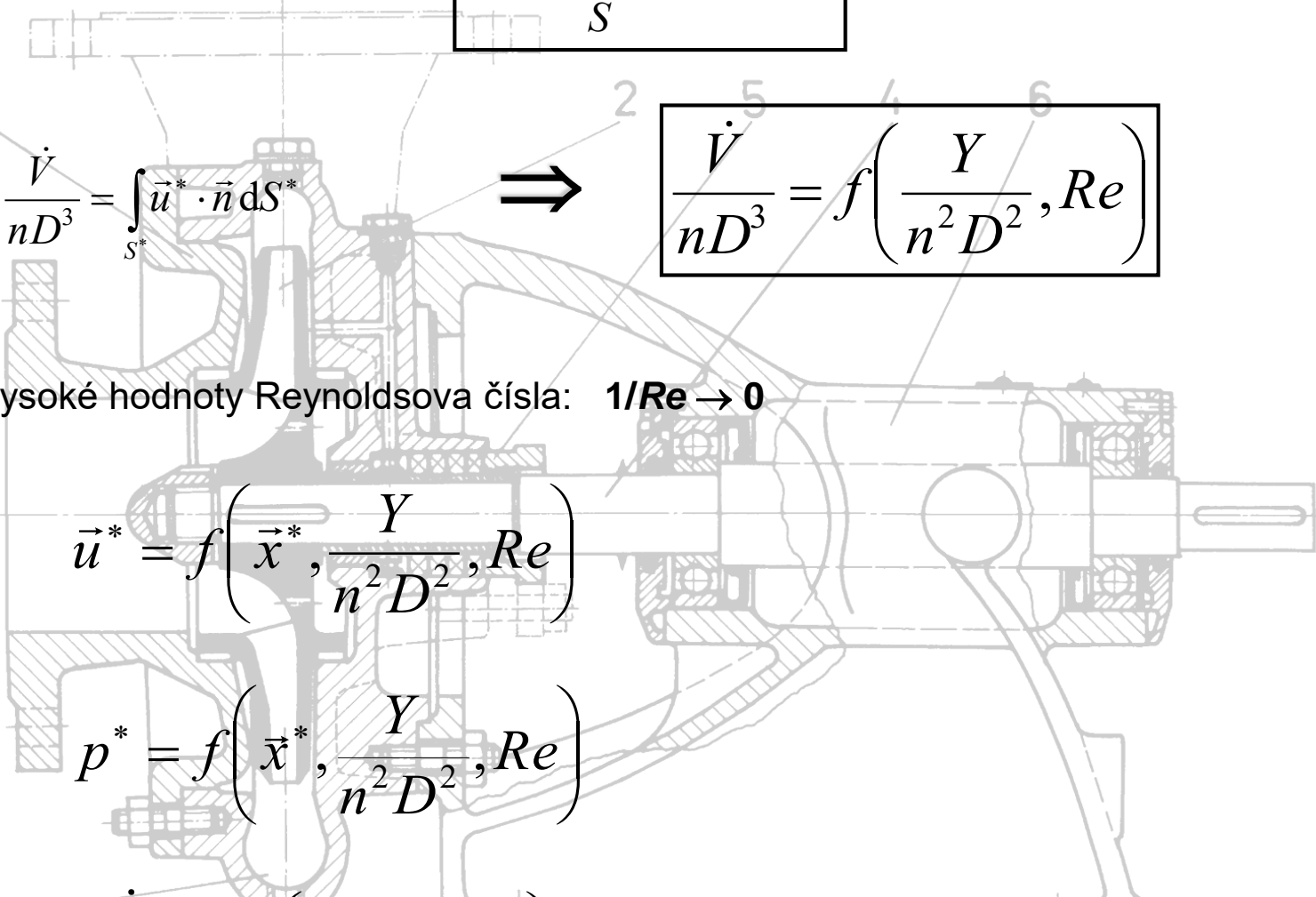

$$\vec{u}^* = f \left(\vec{x}^*, \frac{Y}{n^2 D^2}, Re \right)$$

$$p^* = f \left(\vec{x}^*, \frac{Y}{n^2 D^2}, Re \right)$$

Objemový průtok

$$\dot{V} = \int_S \vec{u} \cdot \vec{n} dS$$

3 $\frac{\dot{V}}{nD^3} = \int_{S^*} \vec{u}^* \cdot \vec{n} dS^*$ \Rightarrow $\frac{\dot{V}}{nD^3} = f\left(\frac{Y}{n^2 D^2}, Re\right)$

Pro vysoké hodnoty Reynoldsova čísla: $1/Re \rightarrow 0$

$$\vec{u}^* = f\left(\vec{x}^*, \frac{Y}{n^2 D^2}, Re\right)$$

$$p^* = f\left(\vec{x}^*, \frac{Y}{n^2 D^2}, Re\right)$$

1 $\frac{\dot{V}}{nD^3} = f\left(\frac{Y}{n^2 D^2}, Re\right) \Rightarrow Y = f_2(\dot{V})$

Pro konstantní otáčky a průtok

Příkon čerpadel

$$P = \int_{S_p} \vec{u} \cdot d\vec{F} = \int_{S_p} \vec{u} \cdot \vec{\sigma} \cdot \vec{n} dS = \int_{S_p} \vec{u} \cdot \left\{ -p\vec{\delta} + \mu \left[\nabla \vec{u} + (\nabla \vec{u})^T \right] \right\} \cdot \vec{n} dS$$

$$\vec{\sigma} = -p\vec{\delta} + 2\mu\vec{\Delta} \quad \vec{\Delta} = \frac{1}{2} \left[\nabla \vec{u} + (\nabla \vec{u})^T \right]$$

Zavedení bezrozměrných proměnných: $\vec{x}^* = \frac{\vec{x}}{D}$, $\nabla^* = \nabla D$, $S^* = \frac{S}{D^2}$, $\vec{u}^* = \frac{\vec{u}}{nD}$, $p^* = \frac{p}{\rho Y}$

Po úpravě a vydělení rovnice $\rho n^2 D^2$

$$\frac{P}{\rho n^3 D^5} = \int_{S_p^*} \vec{u}^* \cdot \left\{ -\frac{Y}{n^2 D^2} p^* \vec{\delta} + \frac{\mu}{n D^2 \rho} \left[\nabla^* \vec{u}^* + (\nabla^* \vec{u}^*)^T \right] \right\} \cdot \vec{n} dS^*$$

Pro vysoké hodnoty Reynoldsova čísla: $1/Re \rightarrow 0$

$$\frac{P}{\rho n^3 D^5} = f \left(\frac{Y}{n^2 D^2}, \frac{n D^2 \rho}{\mu} \right)$$

$$Po = f_2 \left(\frac{Y}{n^2 D^2} \right) = f_3 \left(\frac{\dot{V}}{n D^3} \right)$$

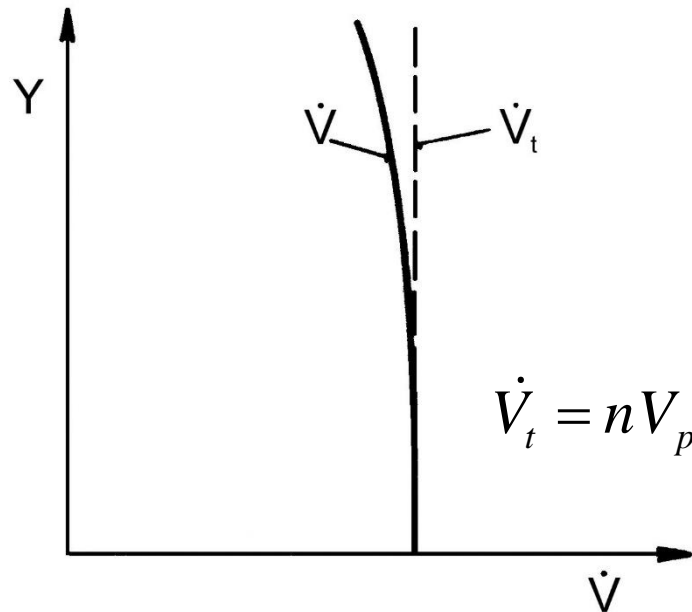
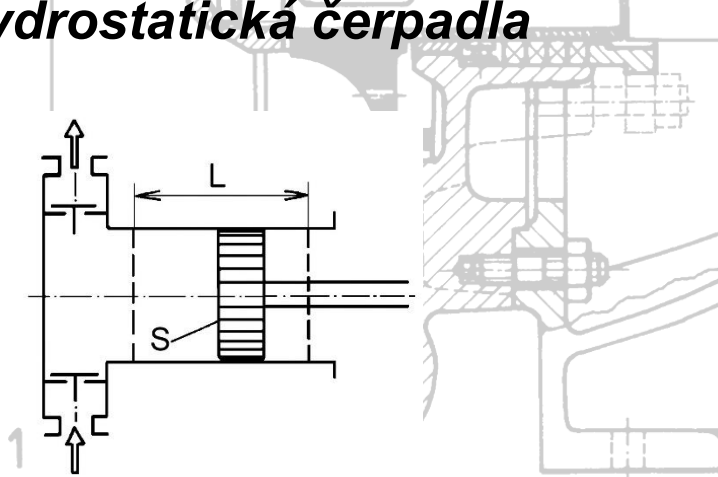
Základní parametry čerpadel

- objemový průtok kapaliny \dot{V} [$\text{m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$]
- měrná energie dodávaná do systému e (Y) [$\text{J} \cdot \text{kg}^{-1}$]

$$\frac{1}{2} \kappa_1^2 \bar{u}_1^2 - \frac{1}{2} \kappa_2^2 \bar{u}_2^2 + \frac{p_1}{\rho} - \frac{p_2}{\rho} + gh_1 - gh_2 - e_z + e = 0$$

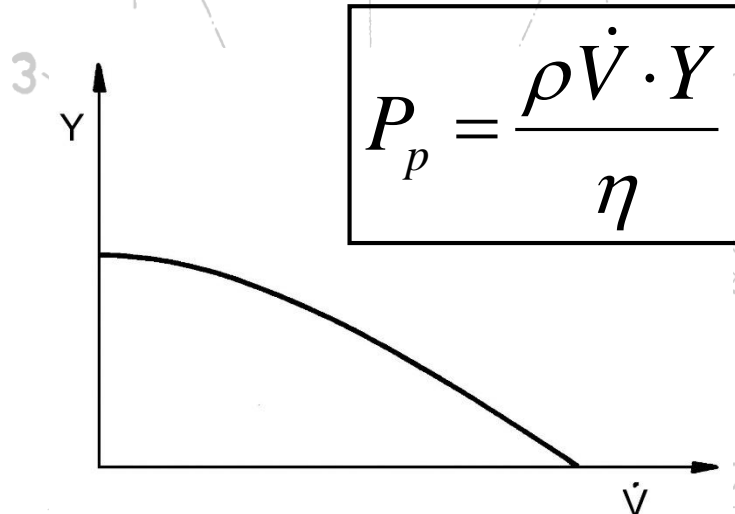
Charakteristika a příkon čerpadel

Hydrostatická čerpadla

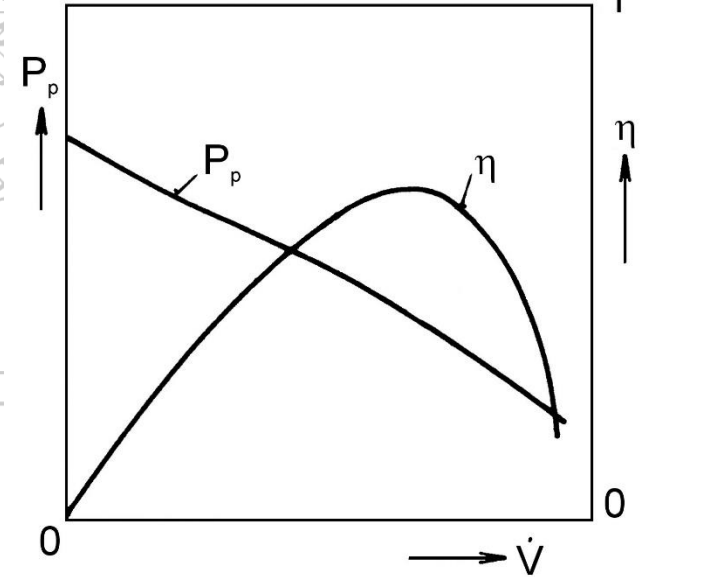
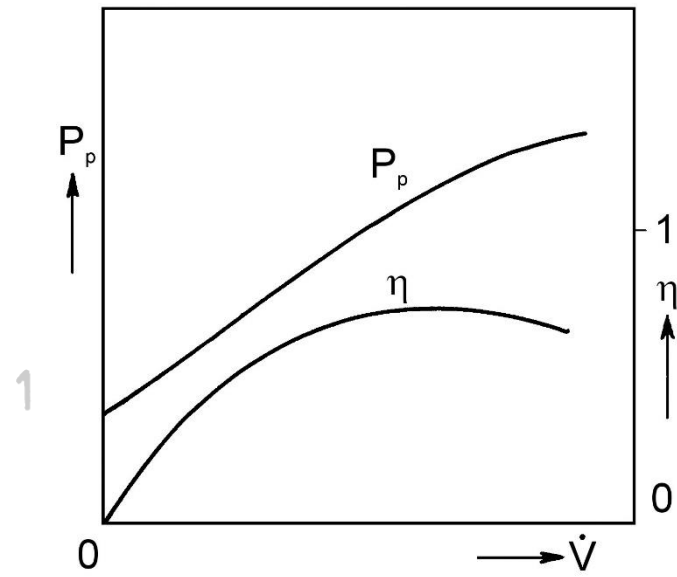
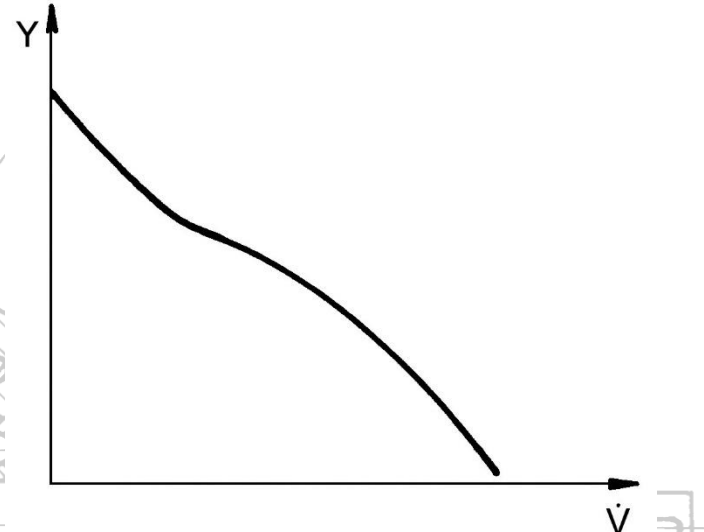
Hydrodynamická čerpadla

Odstředivé čerpadlo

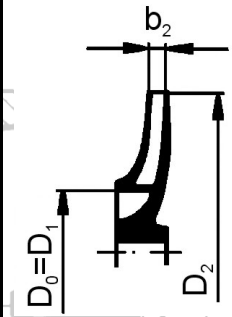
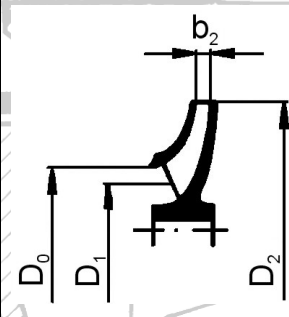
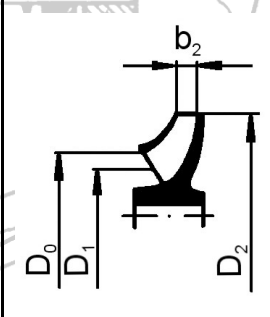
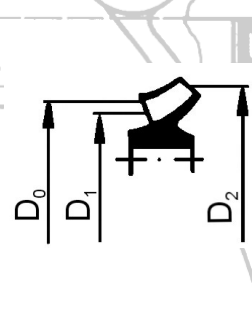
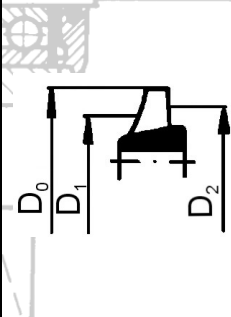
$$P_p = \frac{\rho \dot{V} \cdot Y}{\eta}$$

Axiální vrtulové čerpadlo

Měrné otáčky hydrodynamických čerpadel

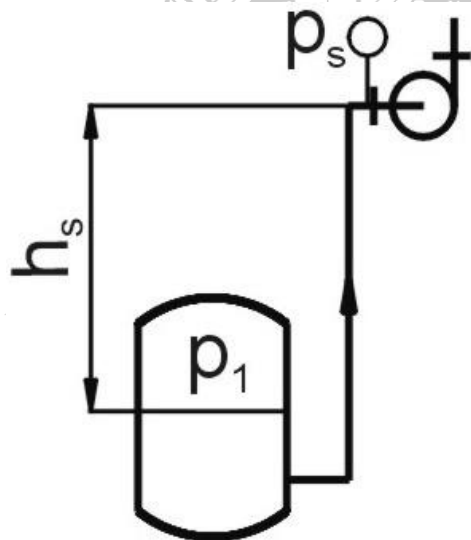
$$\left(\frac{\dot{V}_n}{nD_3} \right)^{1/2} \left(\frac{Y_n}{n^2 D^2} \right)^{-3/4} = \frac{n \dot{V}_n^{1/2}}{Y_n^{3/4}} = n_b$$

	Radiální čerpadla			Diagonální čerpadla	Axiální čerpadla
	pomaluběžná	normální	rychluběžná		
n_b D_2/D_0	0,03 až 0,06 ~ 2,5	0,06 až 0,12 ~ 2	0,12 až 0,25 ~ 1,6 až 1,4	0,25 až 0,5 ~ 1,2 až 1,1	0,5 až 1,2 ~ 0,8 až 0,6
					

Měrné otáčky jsou měřítkem rychloběžnosti čerpadla a vyjadřují frekvenci otáčení, kterou by mělo čerpadlo geometricky podobné danému, kdyby v bodě **maximální účinnosti** při **měrné energii** $1 \text{ J} \cdot \text{kg}^{-1}$ dosahovalo **průtoku** $1 \text{ m}^3 \cdot \text{s}^{-1}$.

Minimální přípustný tlak v sacím hrdle čerpadla

Při návrhu sacího potrubí je velmi důležitou veličinou tlak v sacím hrdle čerpadla. Hodnota tohoto tlaku musí zaručovat, že tlak v žádném místě čerpadla nepoklesne na tlak nasycených par, případně na tlak, při kterém dochází k uvolňování rozpuštěných plynů (při čerpání kapalin s vysokým bodem varu, např. olejů).

$$\frac{p_1}{\rho} = \frac{p_s}{\rho} + gh_s + \frac{\kappa_s^2 \bar{u}_s^2}{2} + e_{zs}$$

$$\rho \frac{\kappa_s^2 \bar{u}_s^2}{2} + p_s = p'' + \Delta p_s$$

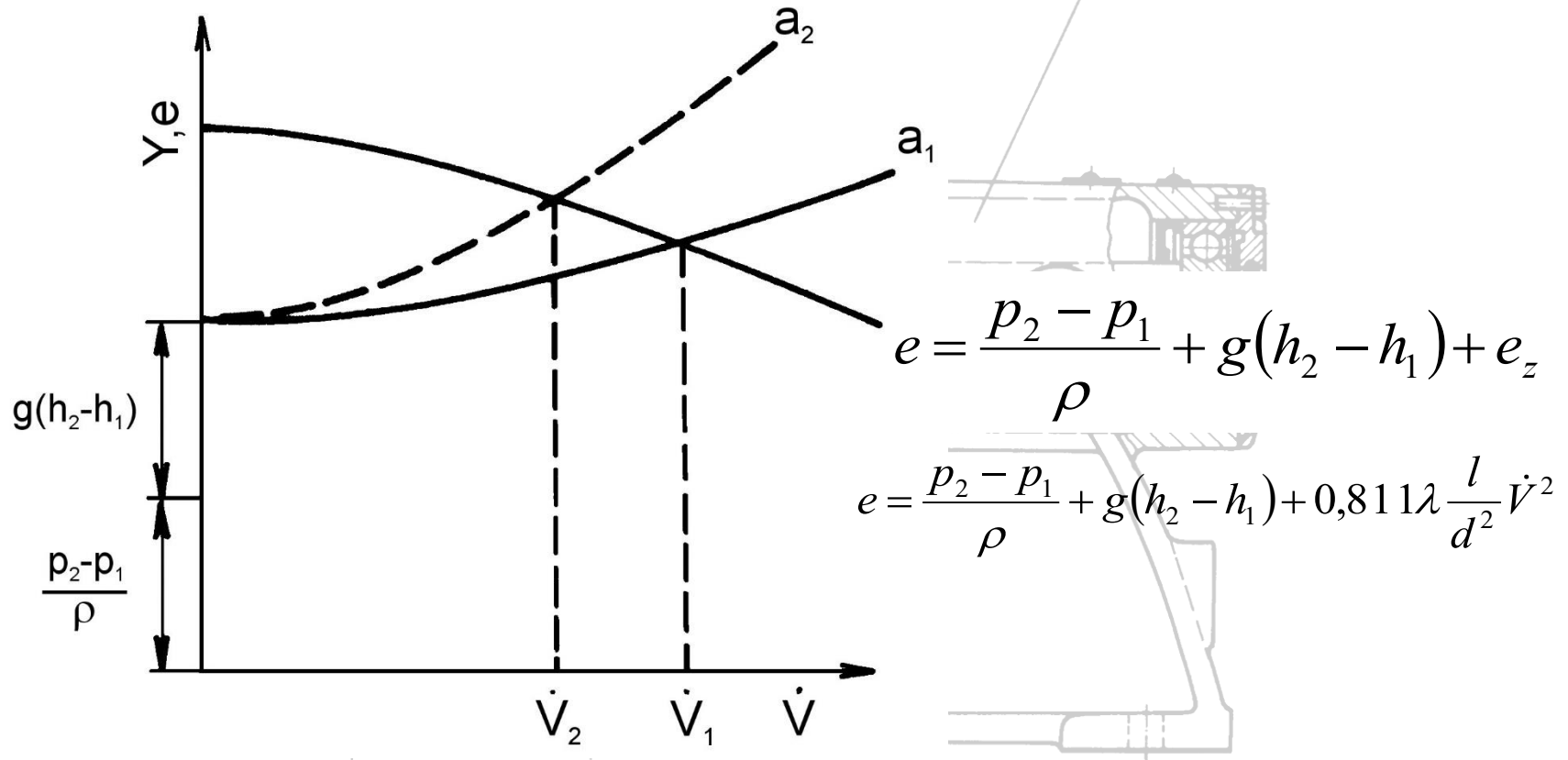
$$\Delta p_s, \Delta Y_s, \Delta h_s = f(\dot{V})$$

$$\Delta p_s = \Delta Y_s \rho$$

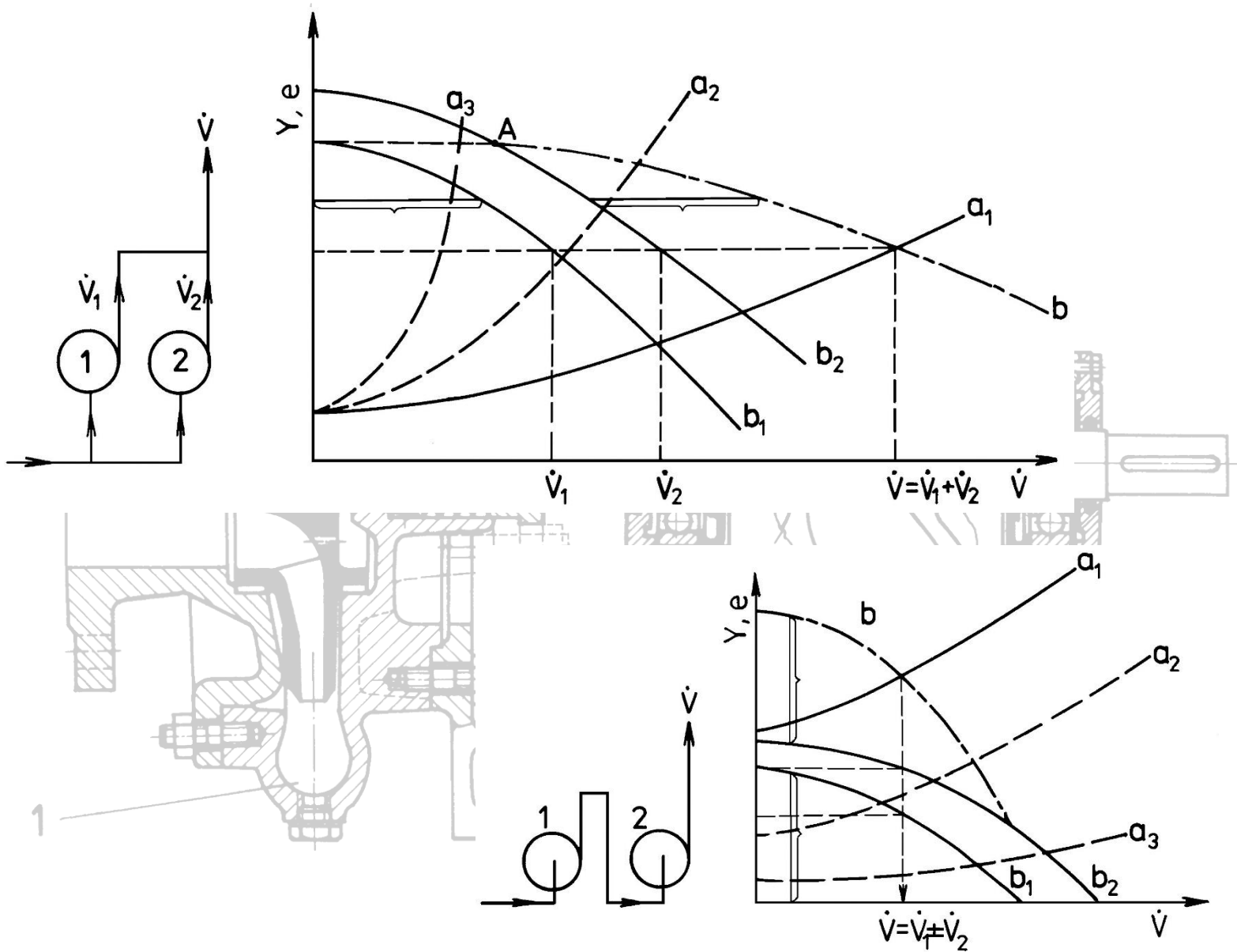
$$\Delta p_s = \rho g \Delta h_s$$

Pracovní bod čerpadla

Pracovní bod čerpadla získáme jako průsečík charakteristiky systému, který je tvořen potrubím a vřazenými odpory (místními odpory, filtry, výměníky apod.), s charakteristikou čerpadla.

Paralelní a sériové řazení čerpadel

Konstrukční provedení čerpadel

Hydrostatická čerpadla

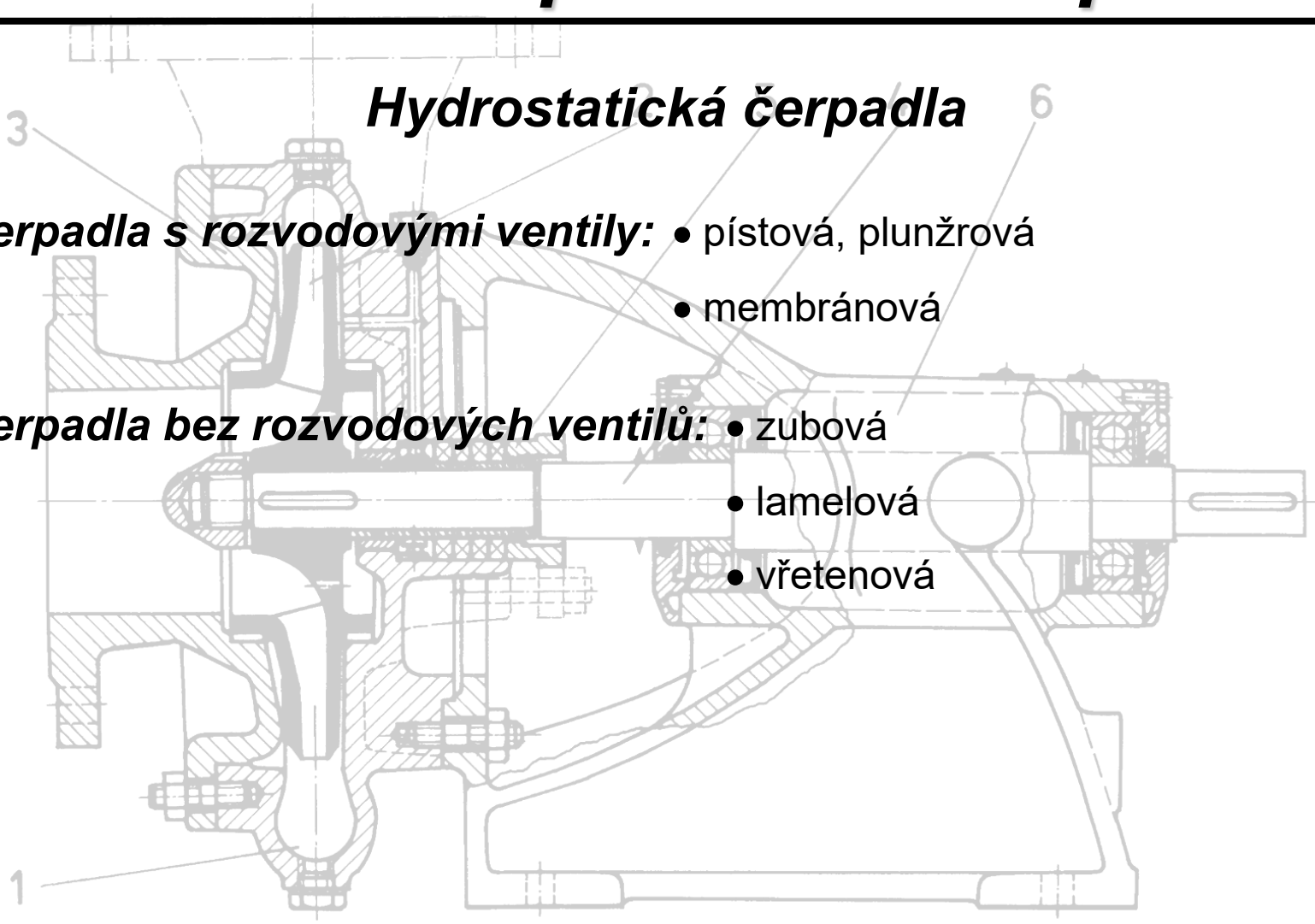
Čerpadla s rozvodovými ventily: • pístová, plunžrová

• membránová

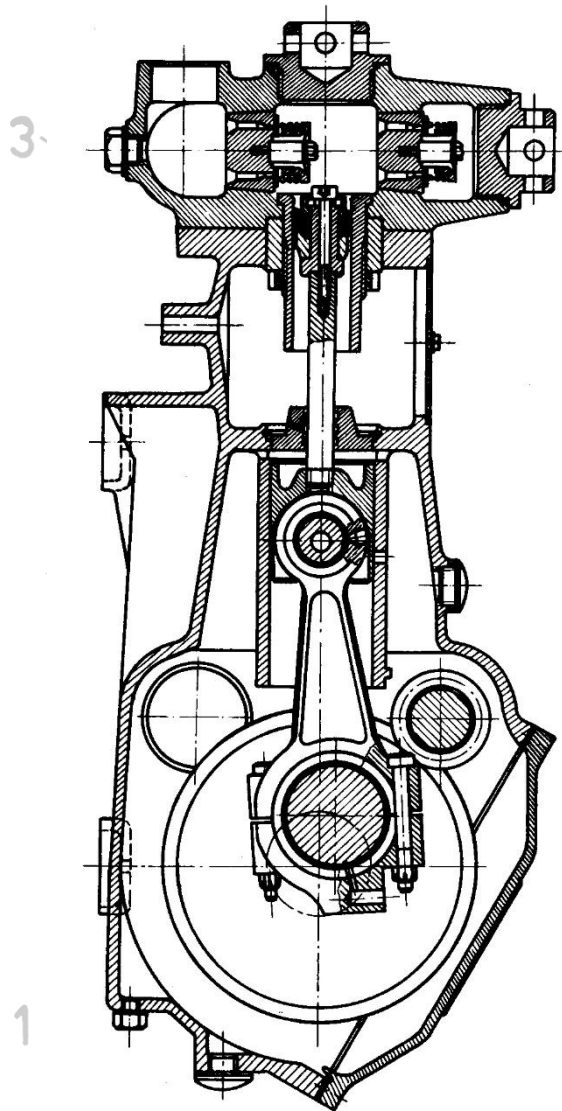
Čerpadla bez rozvodových ventilů: • zubová

• lamelová

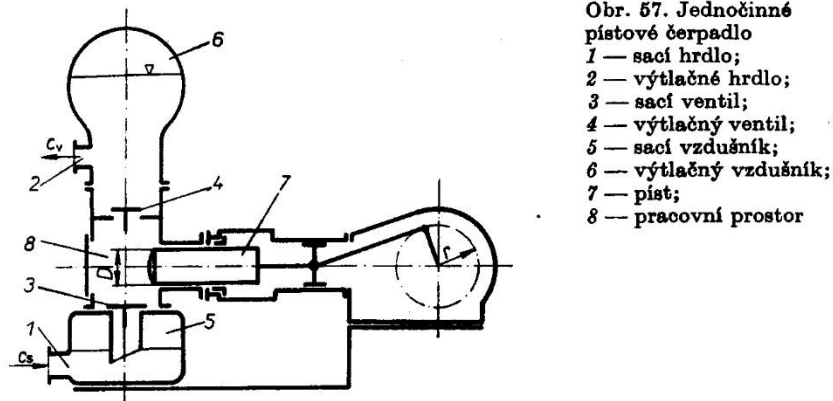
• vřetenová

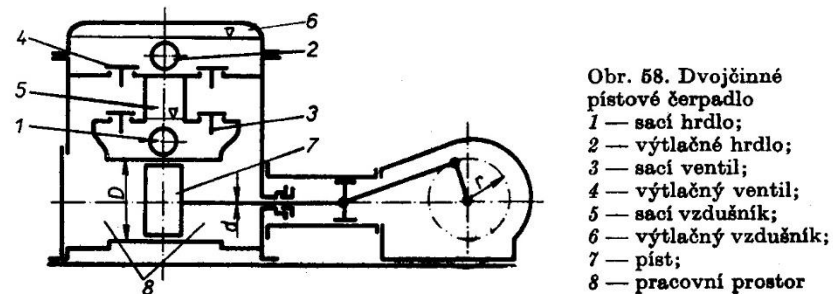
Pístová a plunžrová čerpadla

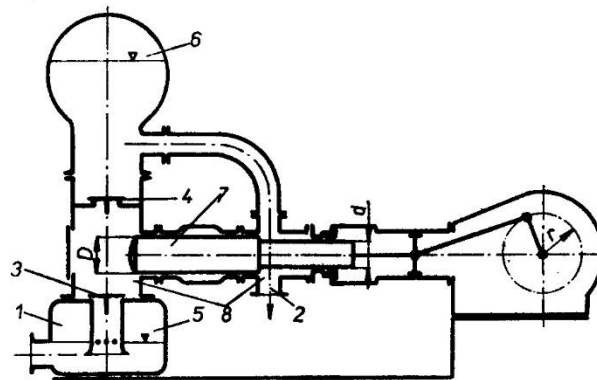
Obr. 56. Tříválcové vysokotlaké čerpadlo

Obr. 57. Jednočinné pístové čerpadlo
 1 — sací hrdlo;
 2 — výtláčné hrdlo;
 3 — sací ventil;
 4 — výtláčny ventil;
 5 — sací vzdušník;
 6 — výtláčny vzdušník;
 7 — píst;
 8 — pracovní prostor

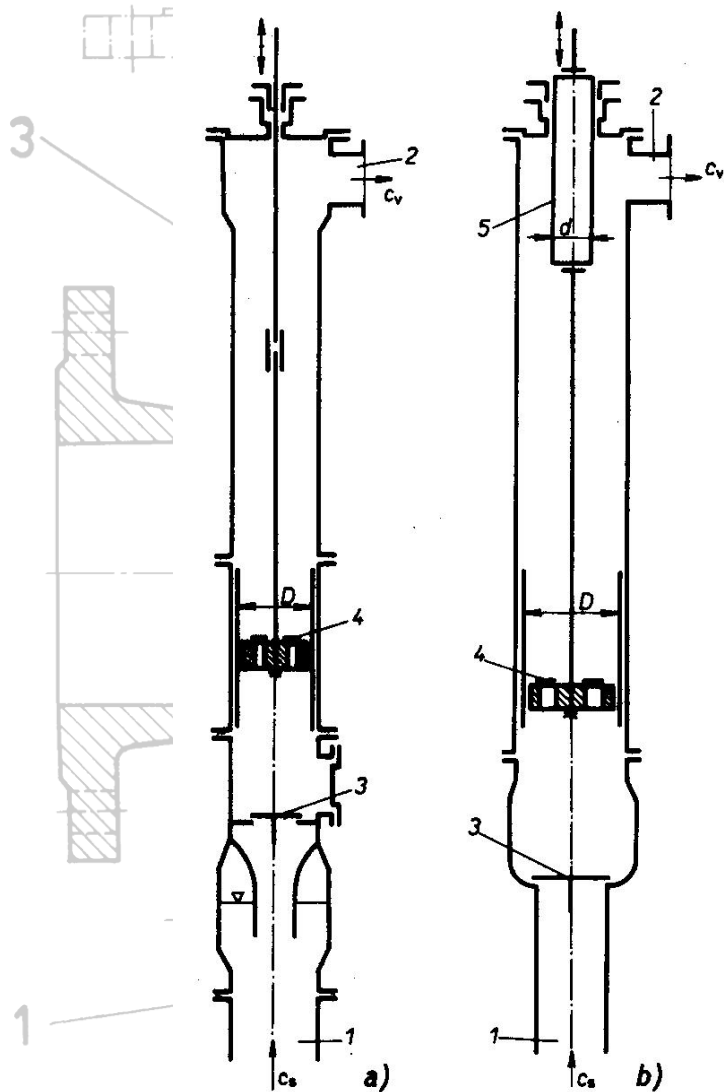

Obr. 58. Dvojčinné pístové čerpadlo
 1 — sací hrdlo;
 2 — výtláčné hrdlo;
 3 — sací ventil;
 4 — výtláčny ventil;
 5 — sací vzdušník;
 6 — výtláčny vzdušník;
 7 — píst;
 8 — pracovní prostor

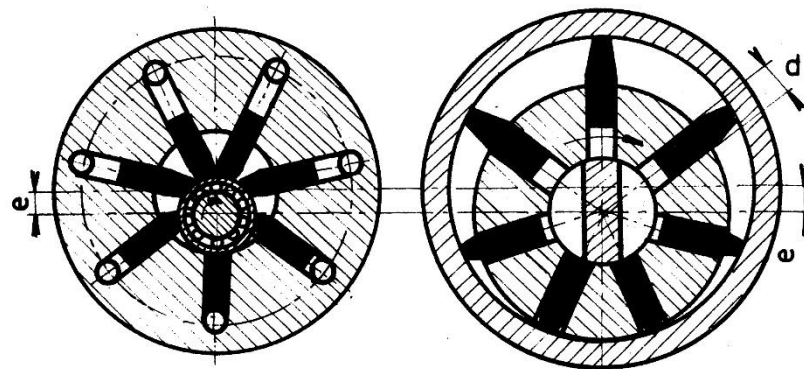

Obr. 59. Diferenciální pístové čerpadlo
 1 — sací hrdlo; 2 — výtláčné hrdlo; 3 — sací ventil; 4 — výtláčny ventil; 5 — sací vzdušník; 6 — výtláčny vzdušník; 7 — píst; 8 — pracovní prostor

Zdvižná čerpadla

Čerpadla s radiálními písty

Obr. 7.15

Schema pístových jednotek s radiálními písty. Vnější rozvod kapaliny (vlevo), vnitřní rozvod (vpravo).

Obr. 60. Zdvižné čerpadlo

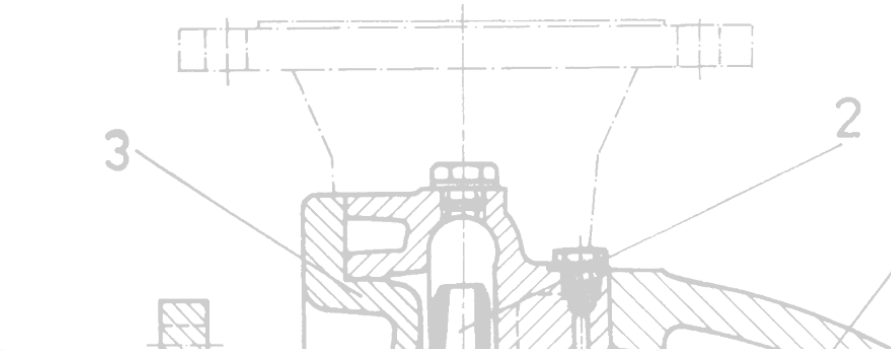
a) jednočinné, b) diferenciální

1 — sací hrdlo; 2 — výtláčné hrdlo;

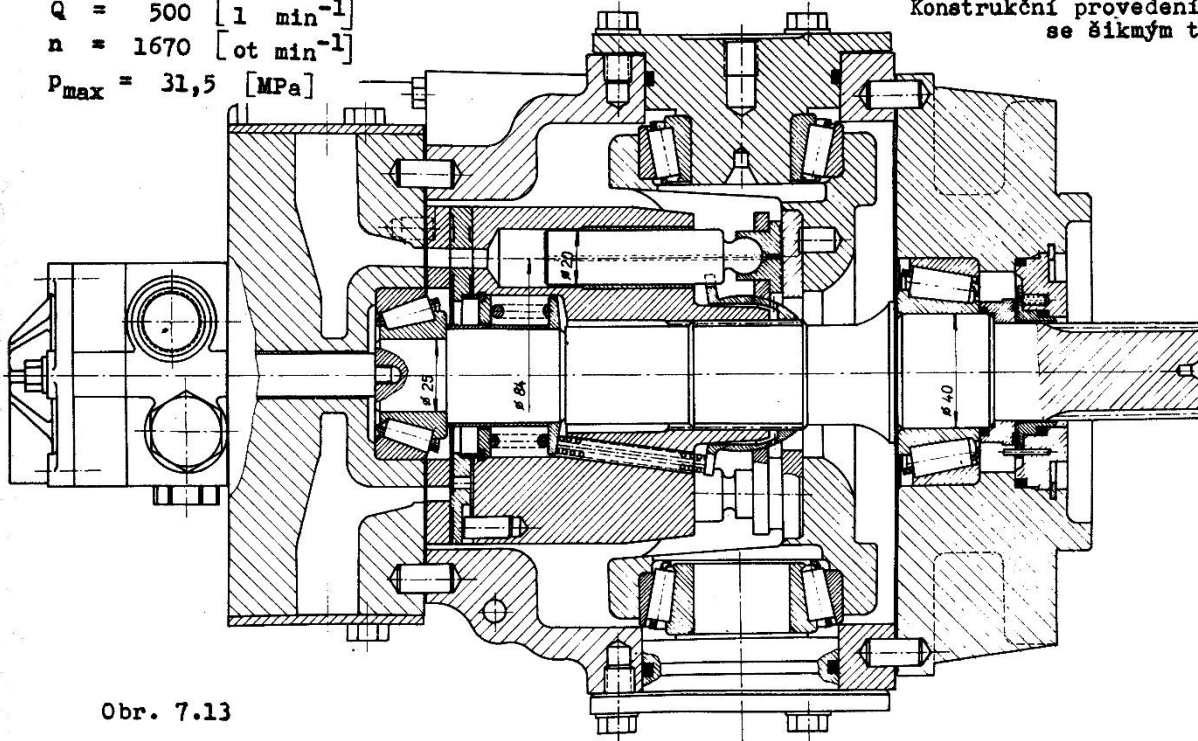
3 — sací ventil; 4 — píst s výtláčným ventilem; 5 — plunžr nebo diferenciální píst

píst

Čerpadla s axiálními písty

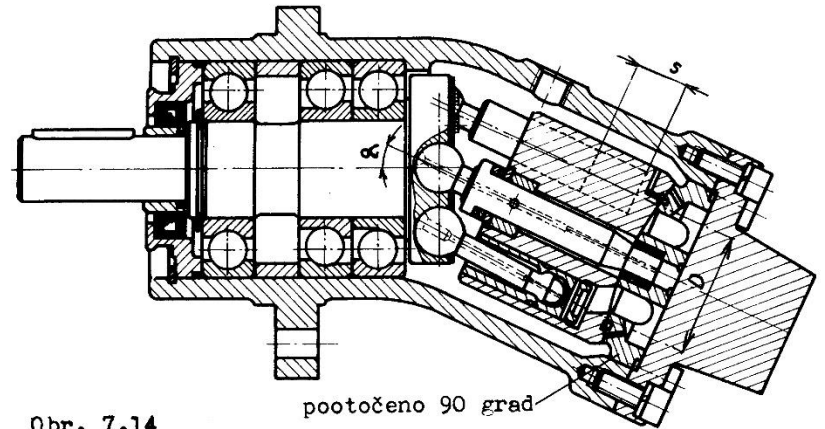

$Q = 500 \text{ [l min}^{-1}\text{]}$
 $n = 1670 \text{ [ot min}^{-1}\text{]}$
 $p_{\max} = 31,5 \text{ [MPa]}$

Obr. 7.13

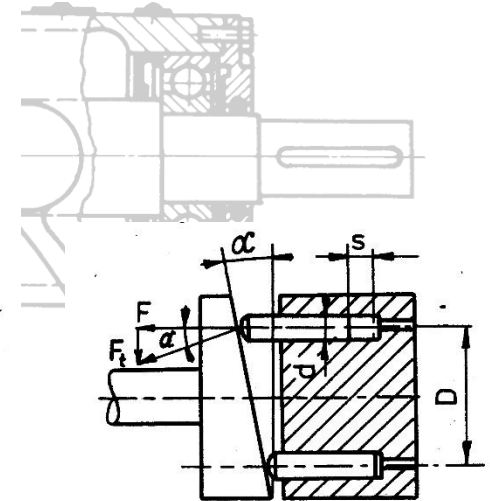
Konstrukční provedení axiální hydrostatické jednotky se šikmou deskou

Obr. 7.14

pootočeno 90 grad

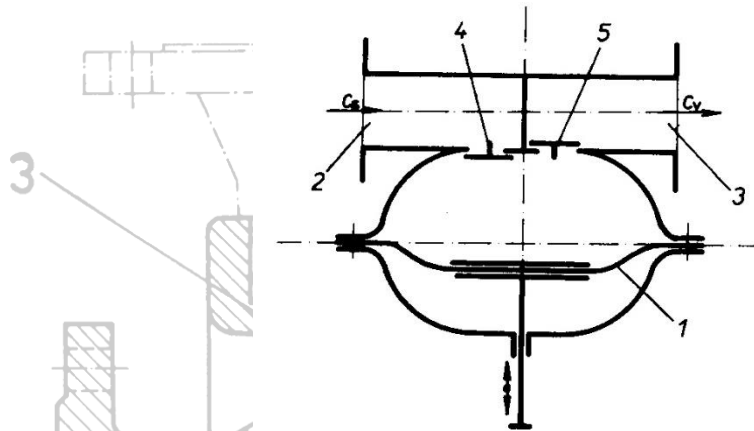
Konstrukční provedení axiální hydrostatické jednotky se šikmým tělesem

Obr. 7.10

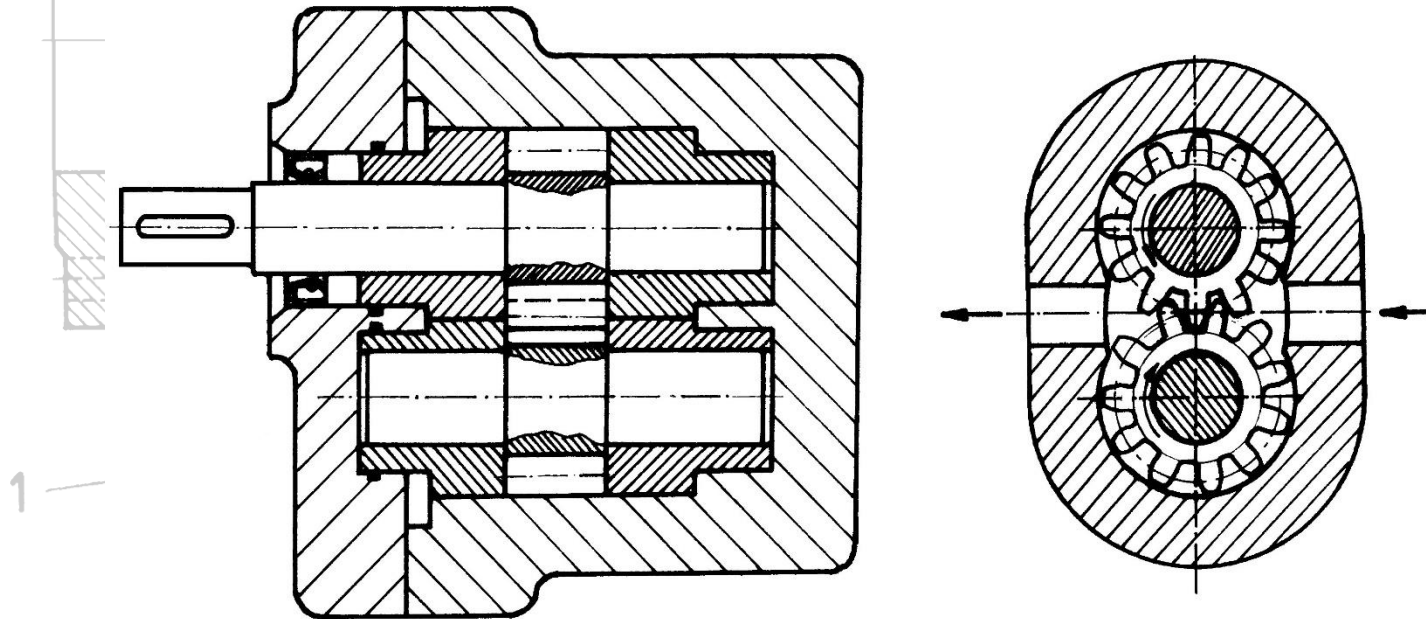
Schema mechanismu šikmé desky

Membránová čerpadla

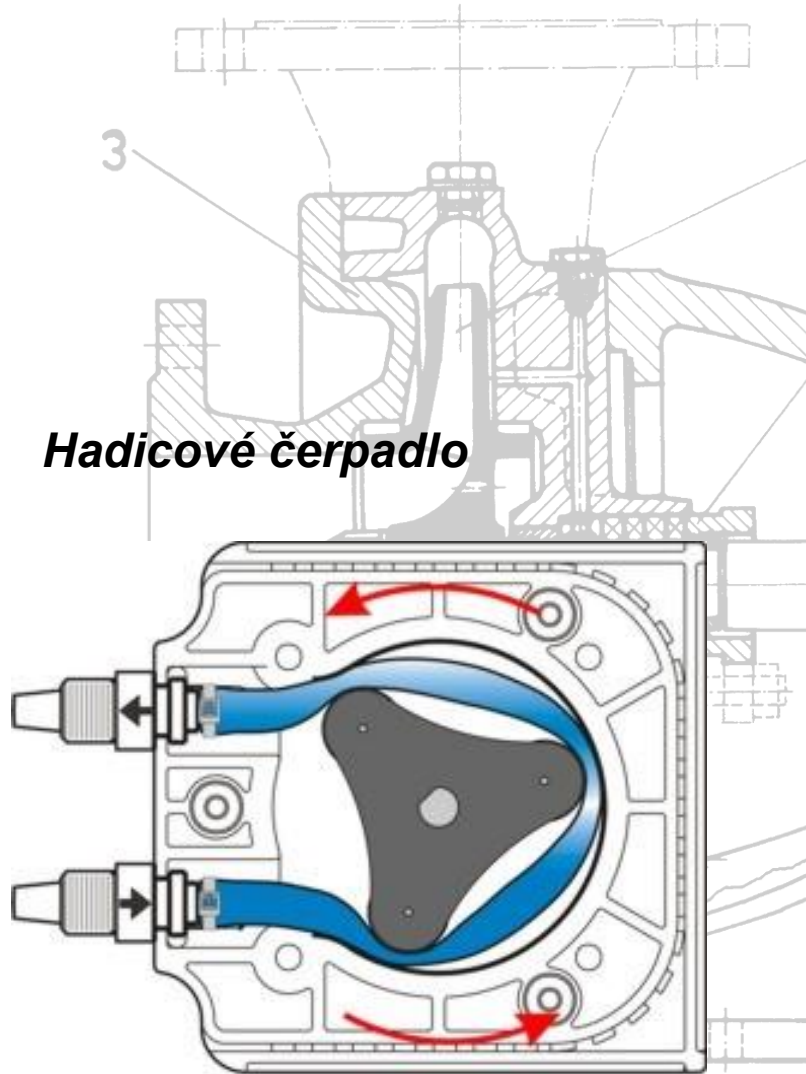

Obr. 61. Membránové čerpadlo
1 — membrána; 2 — sací hrdlo;
3 — výtlačné hrdlo; 4 — sací ventil;
5 — výtlačný ventil

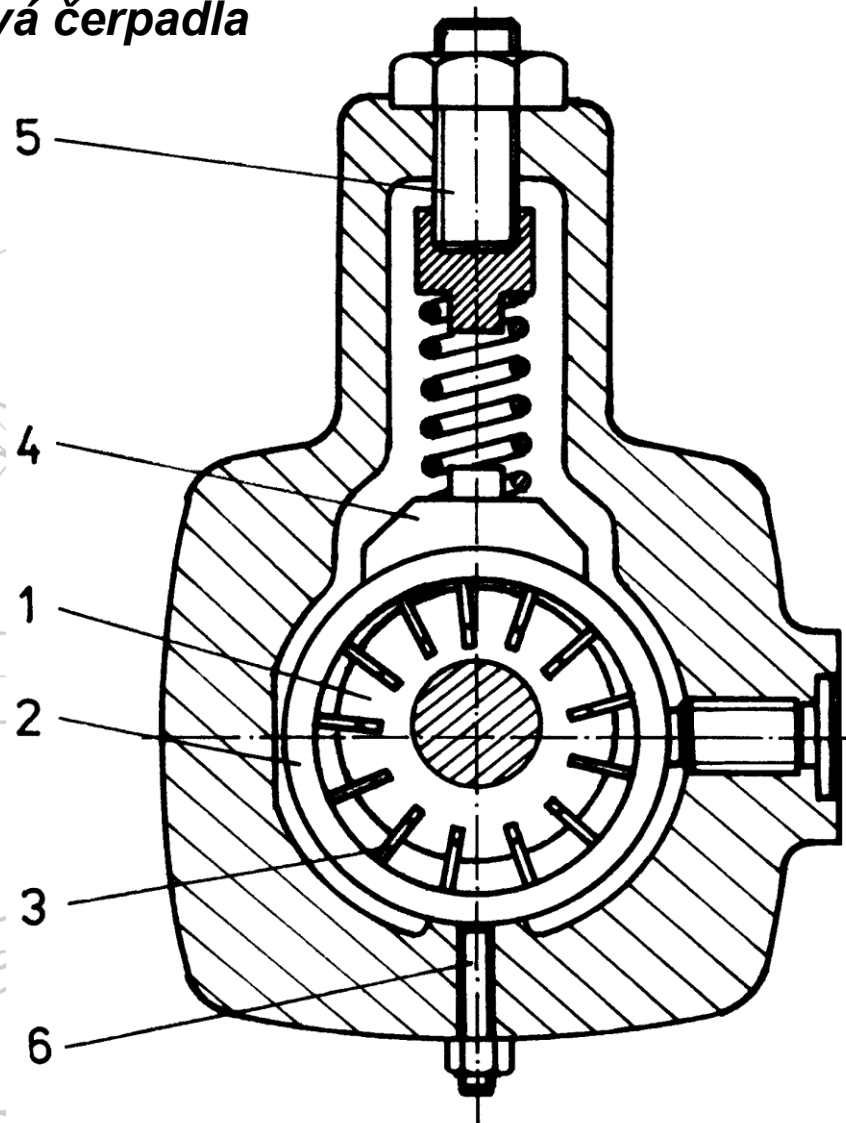
Zubová čerpadla

Lamelová čerpadla

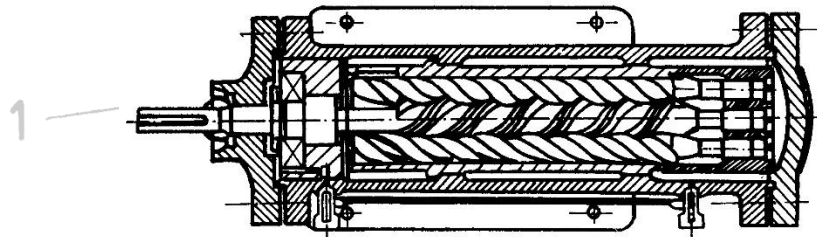
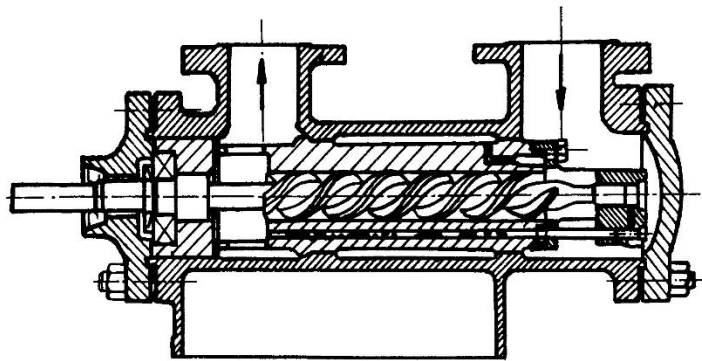
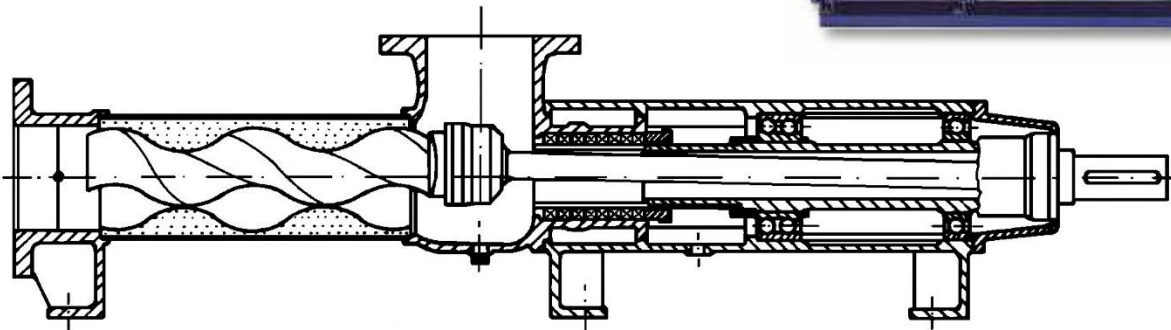
Hadíkové čerpadlo

1 – rotor, 2 – stator, 3 – lamela, 4 – opěrka,
5 – reg. šroub, 6 – narážka

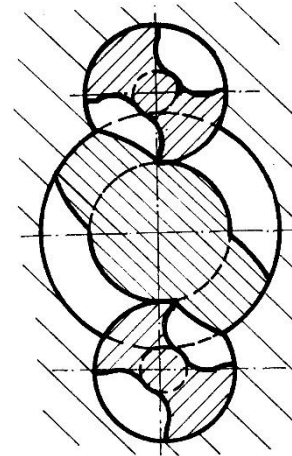
Vřetenová čerpadla

Čerpadlo „MONO“

Obr. 75. Trojvřetenové šroubové čerpadlo

Trojvřetenové čerpadlo

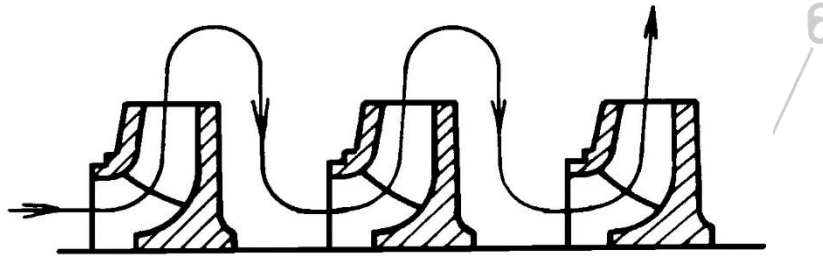
Obr. 7.24
Příčný řez třívřetenovou jednotkou.

Hydrodynamická čerpadla

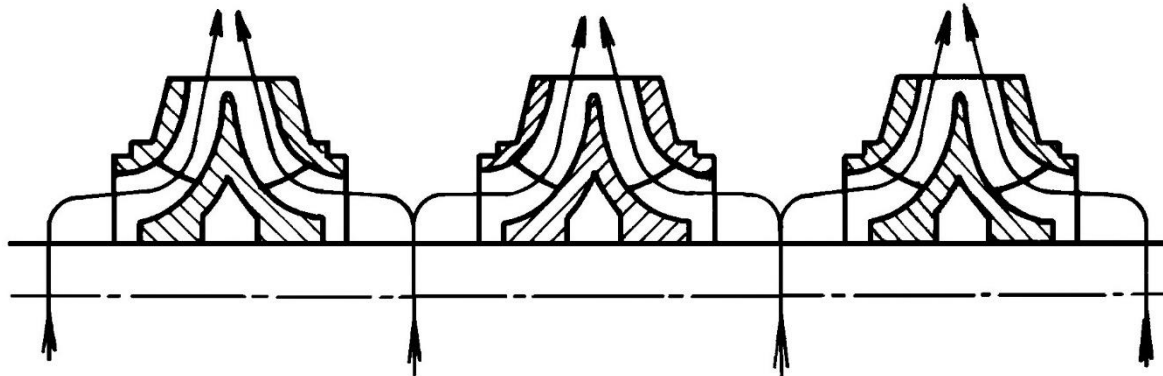
Uspořádání oběžných kol

sériové

3

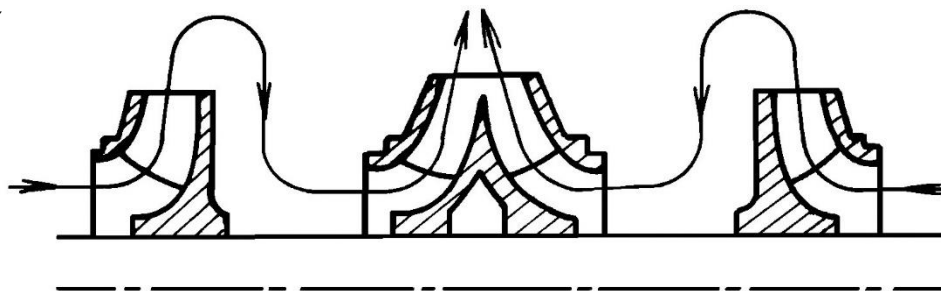

paralelní

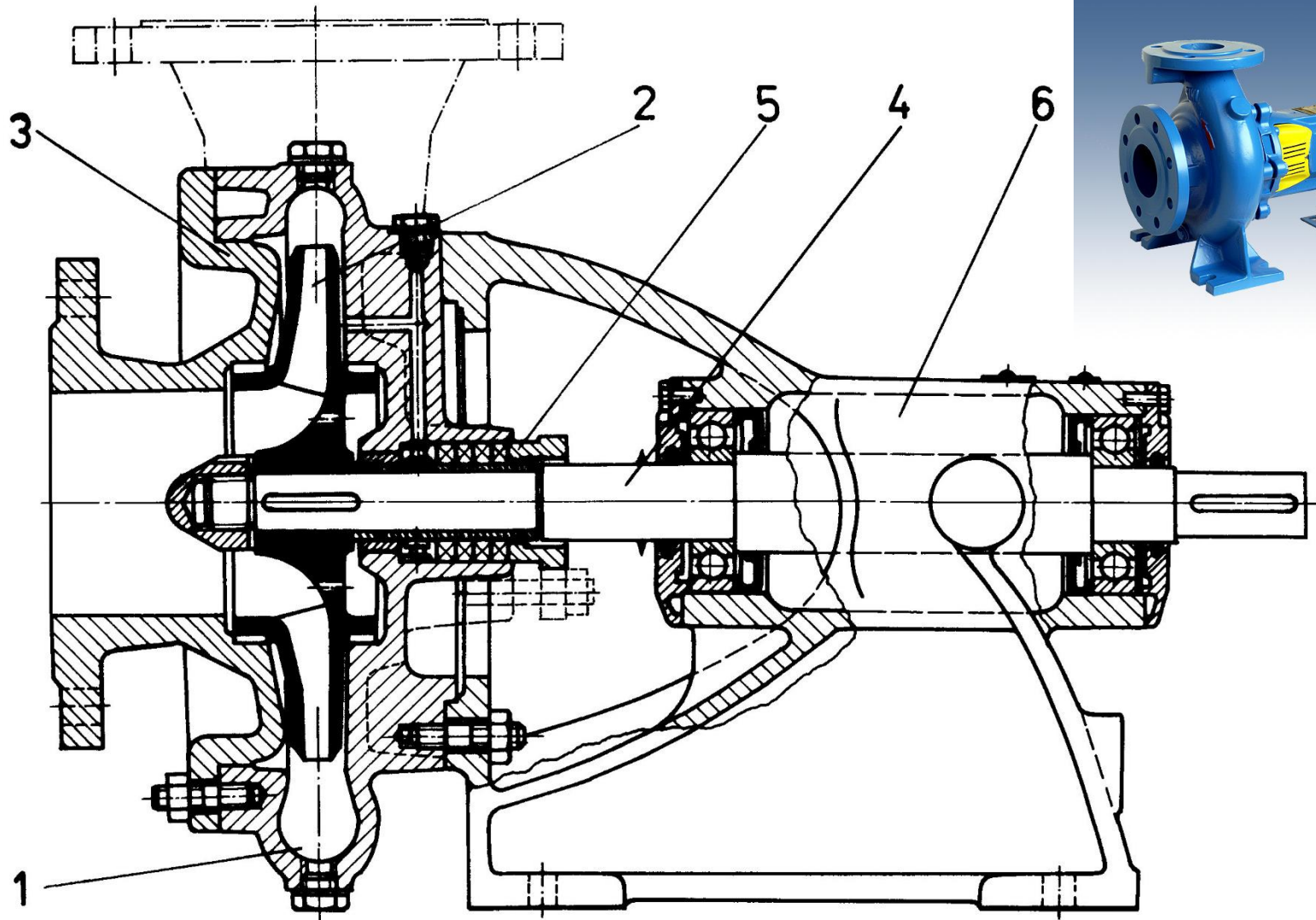
sériově-paralelní

1

6

Jednostupňové spirálové kozlíkové čerpadlo

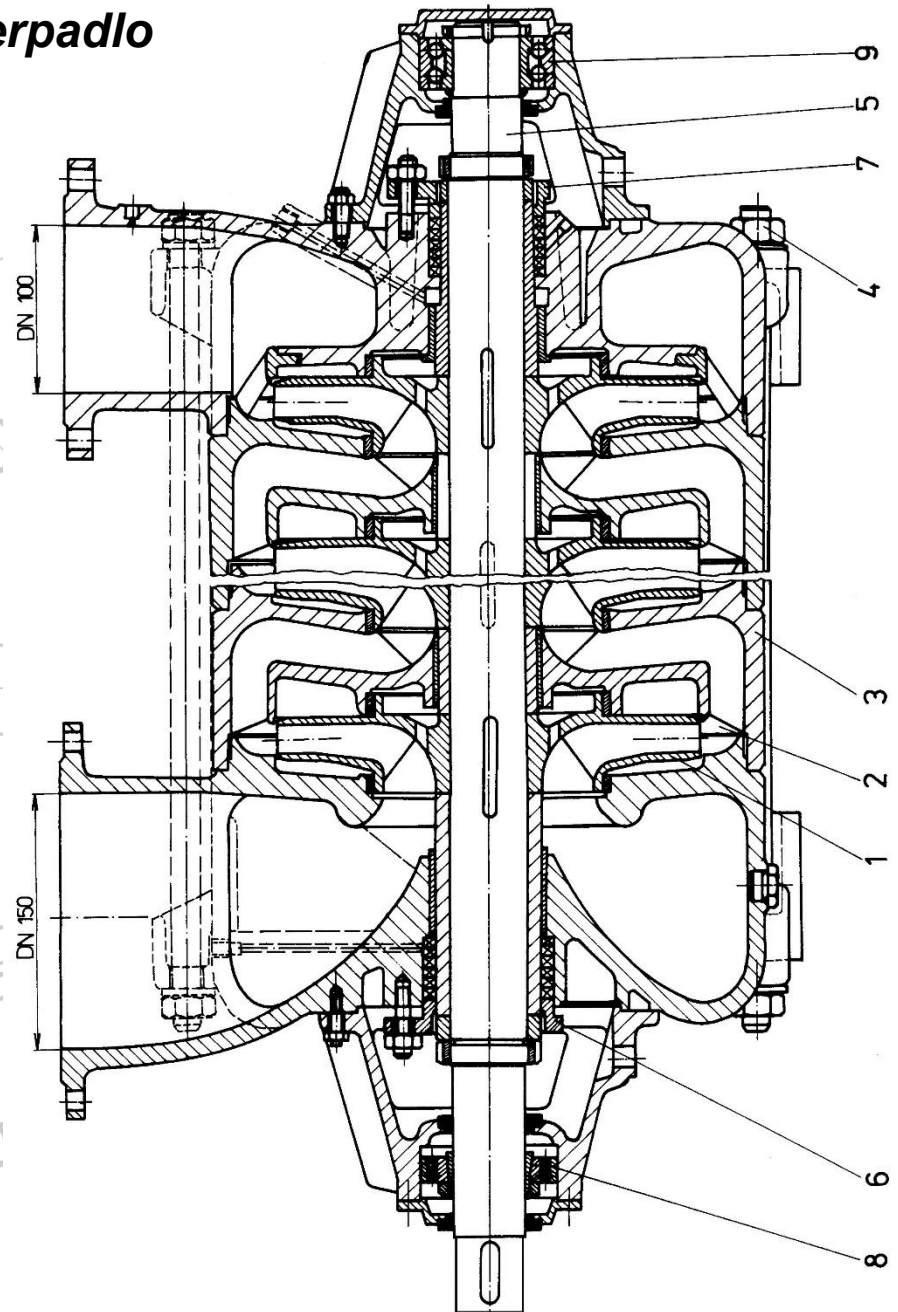

1 – spirálová skříň, 2 – oběžné kolo, 3 – víko se sací, hrdlem, 4 – hřídel, 5 – ucpávka,
6 – ložiskový kozlík

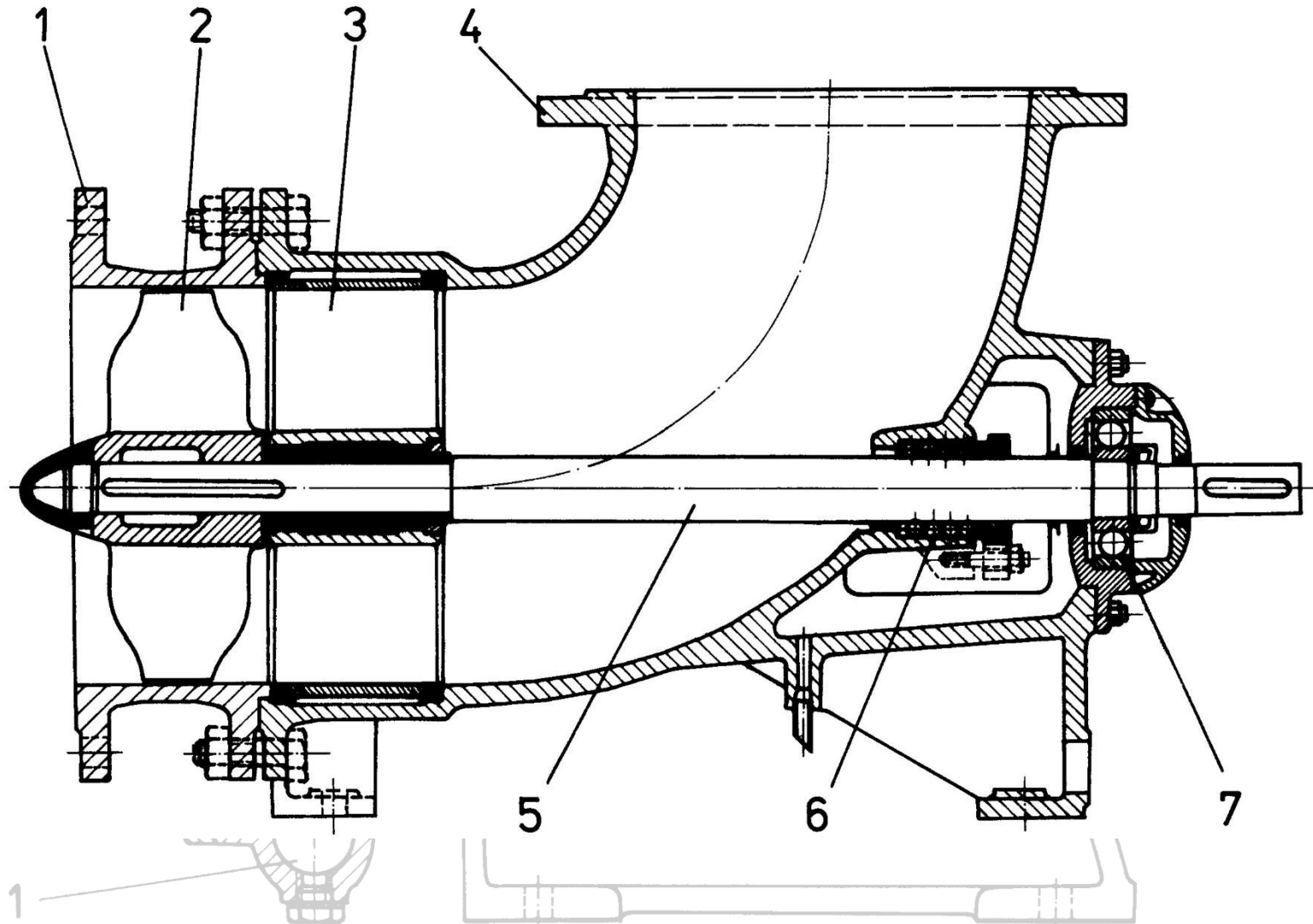
Vícestupňové radiální člankové čerpadlo

3

- 1 – oběžné kolo
- 2 – rozvaděč
- 3 – článek
- 4 – spojovací svorník
- 5 – hřídel
- 6, 7 – ucpávka,
- 8, 9 – ložisko

Horizontální axiální čerpadlo

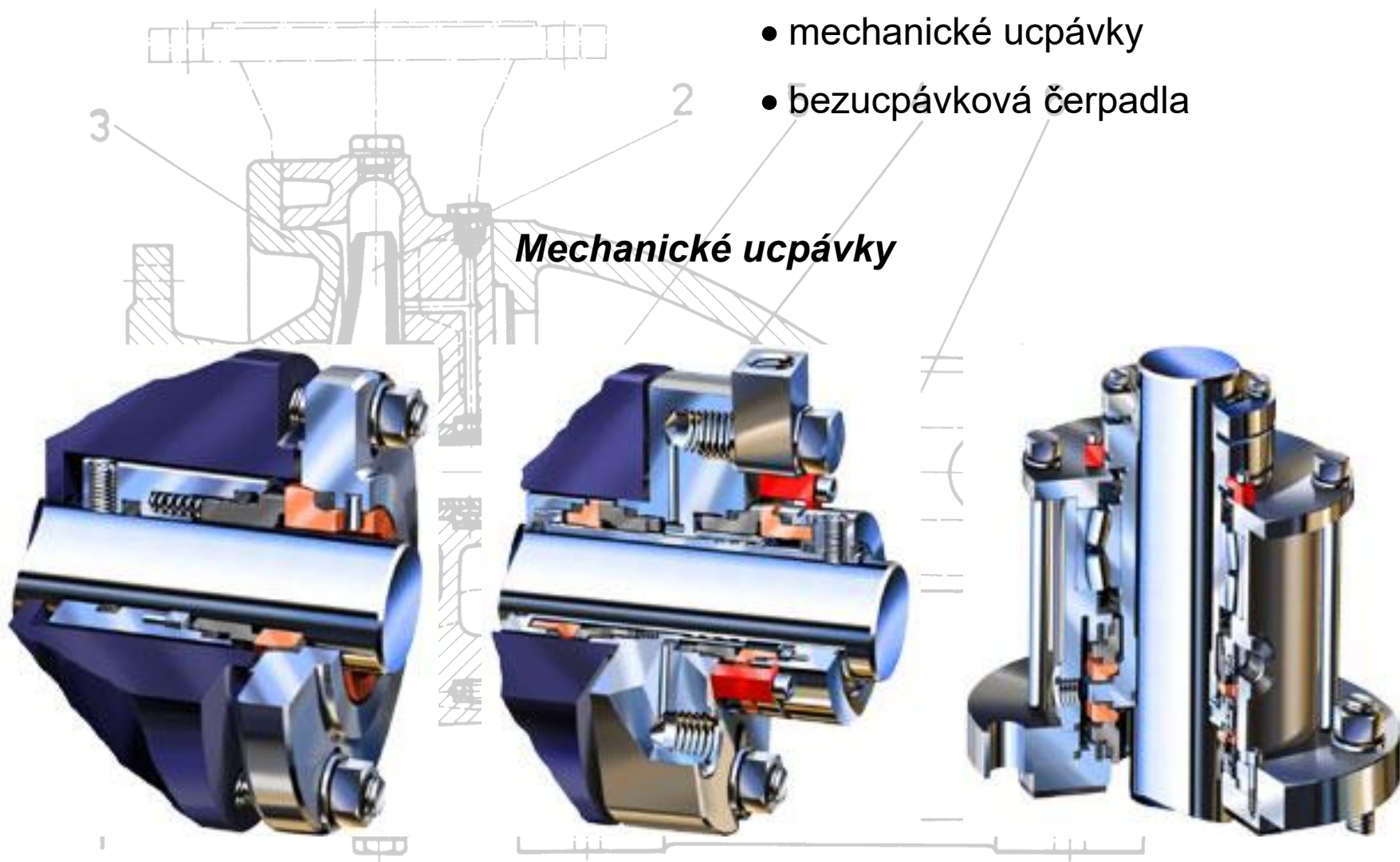

1 – sací nástavec, 2 – oběžné lopatky, 3 – rozváděč, 4 – skříň čerpadla, 5 – hřídel,
6 – ucpávka, 7 – ložisko

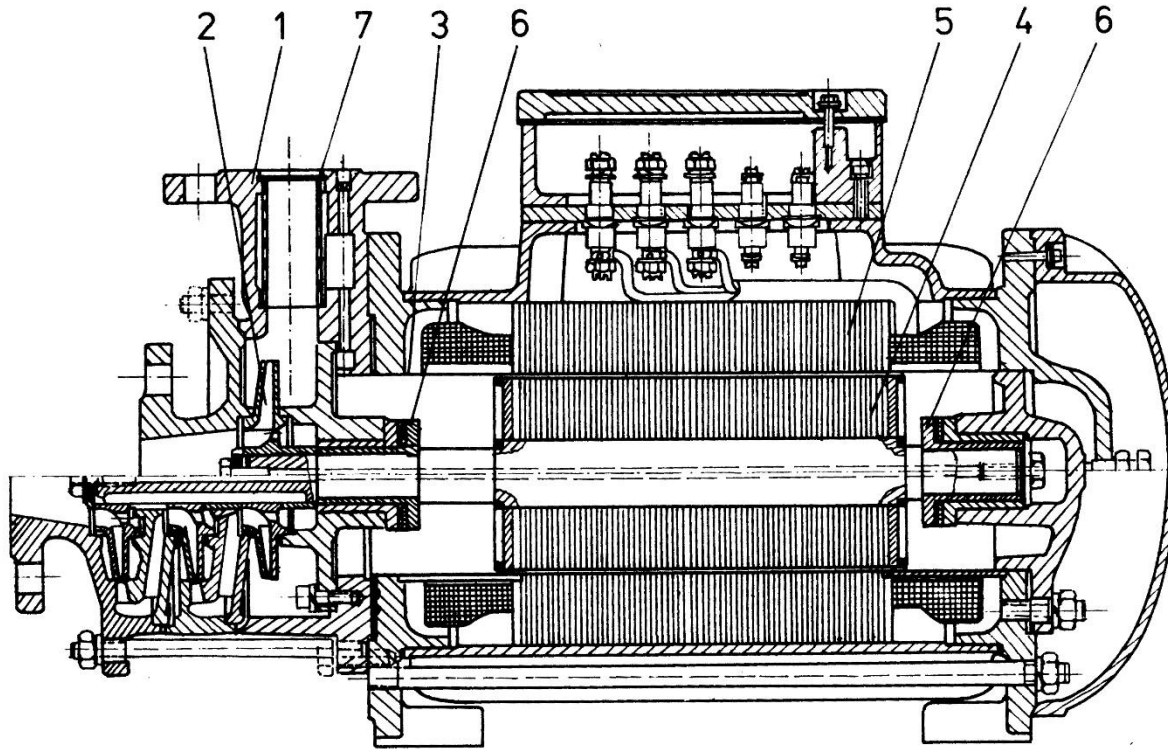
Utěsňování hřídelí čerpadel:

- měkké stlačované ucpávky
- mechanické ucpávky
- bezucpávková čerpadla

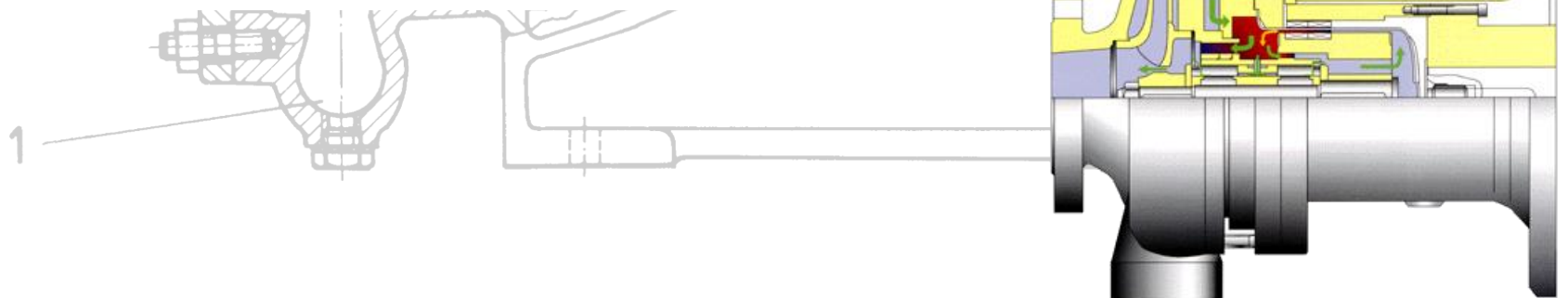
Mechanické ucpávky

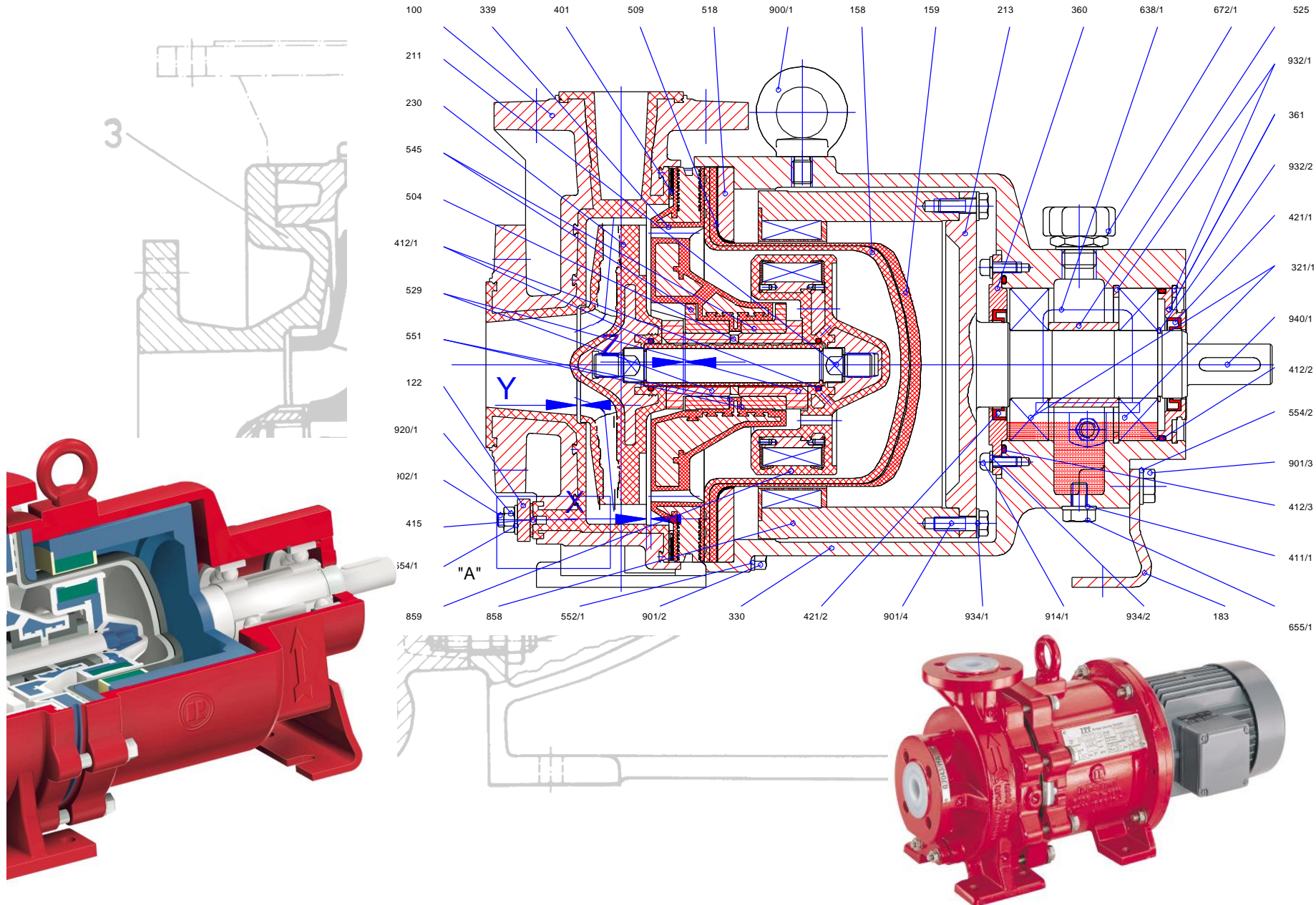
Bezucpávková čerpadla (rotor-stator)

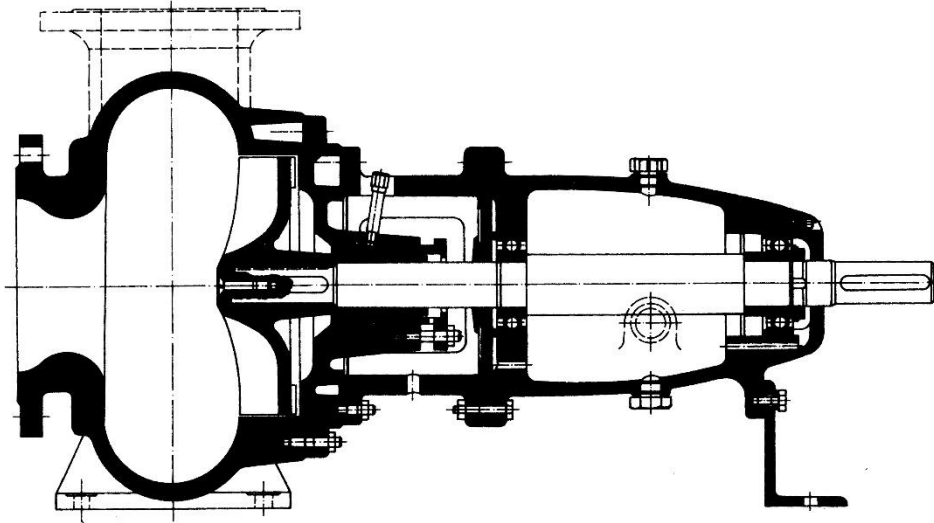
Obr. 85. Bezucpávkové odstředivé čerpadlo v jednostupňovém a trojstupňovém provedení
1 – skříň čerpadla, 2 – oběžné kolo, 3 – pouzdro z nemagnetického materiálu, 4 – rotor elektromotoru, 5 – stator elektromotoru, 6 – kluzná ložiska, 7 – filtr

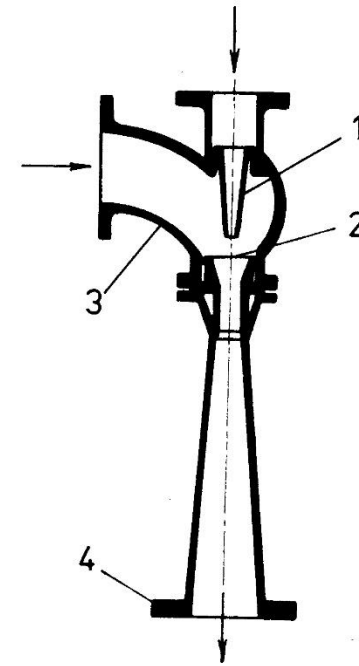
Bezucpávková čerpadla (magnetická spojka)

Jiné způsoby čerpání kapalin

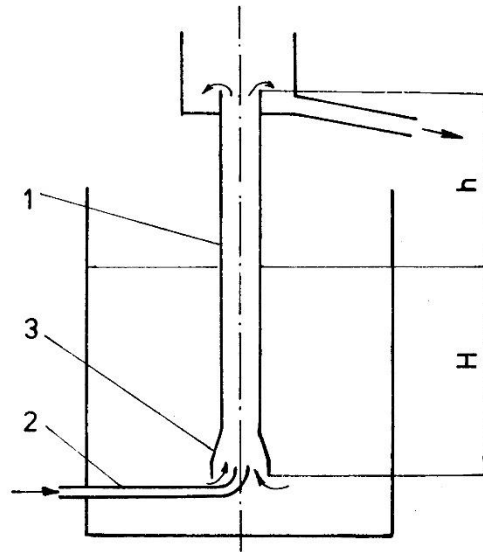
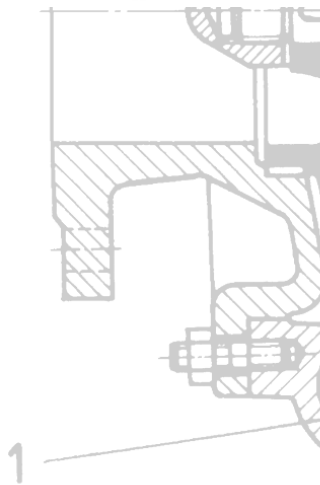

Obr. 87. Vřítivé čerpadlo

Obr. 88. Vodoproudé čerpadlo

1 – tryska hnací kapaliny, 2 – směšovací tryska, 3 – sací potrubí, 4 – výstupní hrdlo

Obr. 89. Schéma mamutky

1 – trubka, kterou prochází směs plynu a kapaliny,
2 – přívod tlakového vzduchu, 3 – směšovací komora

KOMPRESORY

Ventilátory:

- malé hodnoty kompresního poměru $p_2 / p_1 \approx 1$
- zanedbání stlačitelnosti \Rightarrow výpočet jako u čerpadel)

Ventilátory rozdělujeme podle rozdílu tlaků $\Delta p = p_v - p_s$ na:

- nízkotlaké ventilátory $\Delta p = 60 \div 1000 \text{ Pa}$
- středotlaké ventilátory $\Delta p = 1000 \div 2000 \text{ Pa}$
- vysokotlaké ventilátory $\Delta p = 2000 \div 10000 \text{ Pa}$

Kompresory:

- vyšší hodnoty kompresního poměru p_2 / p_1
- malá a střední množství plynu – **kompresory**
- velká množství plynu – **turbokompresory**
- vysoký kompresní poměr – víceúrovňové kompresory

Kompresory v užším slova smyslu se nazývají stroje, které stlačují plyn na tlak 0,3 až 250 MPa a rozdělujeme je na:

- nízkotlaké kompresory výtlačný tlak do 2,5 MPa
- středotlaké kompresory výtlačný tlak od 2,5 do 10 MPa.

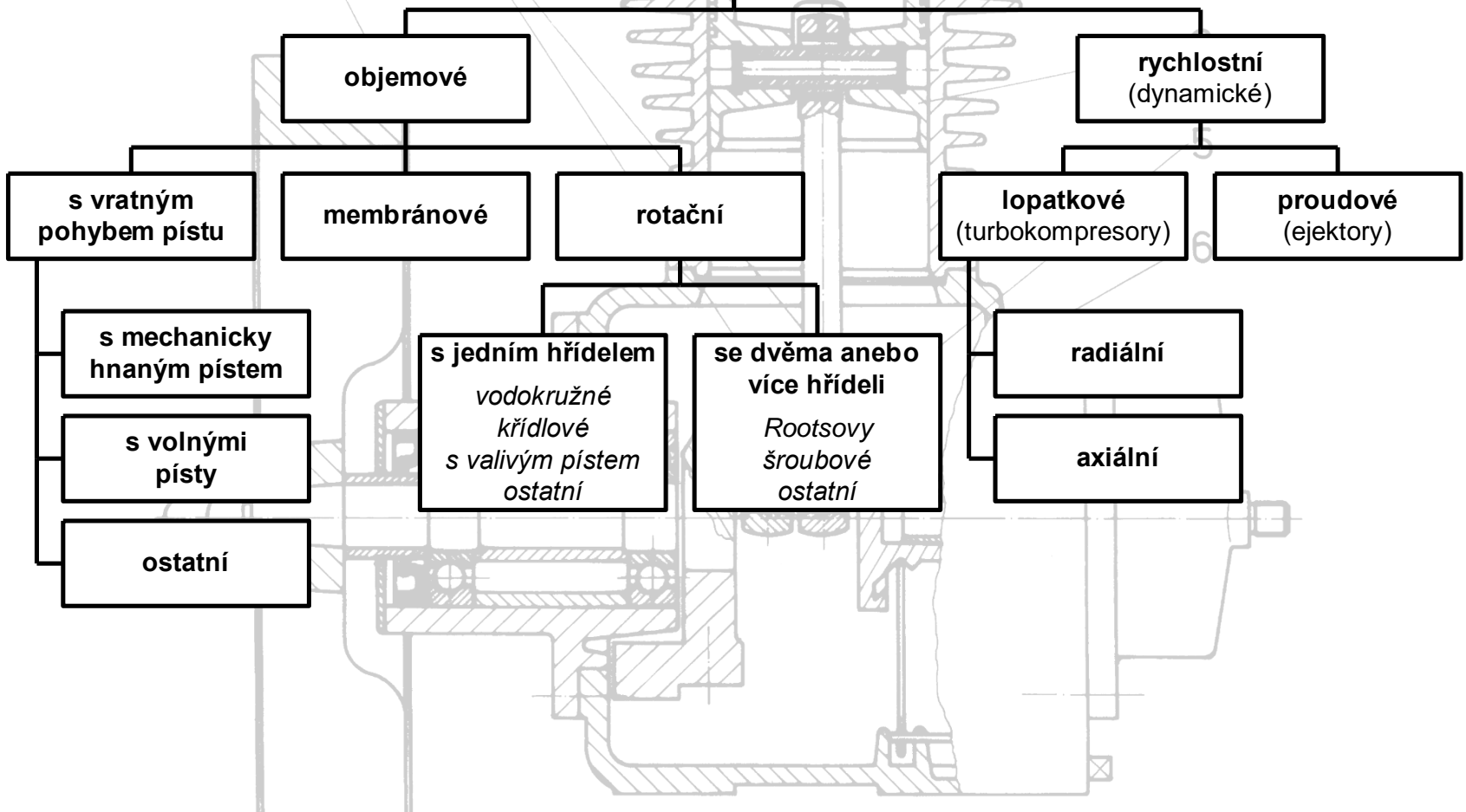
Dmychadla:

- atmosférický sací tlak
- kompresní poměr $p_2 / p_1 < 3$

Vývěvy:

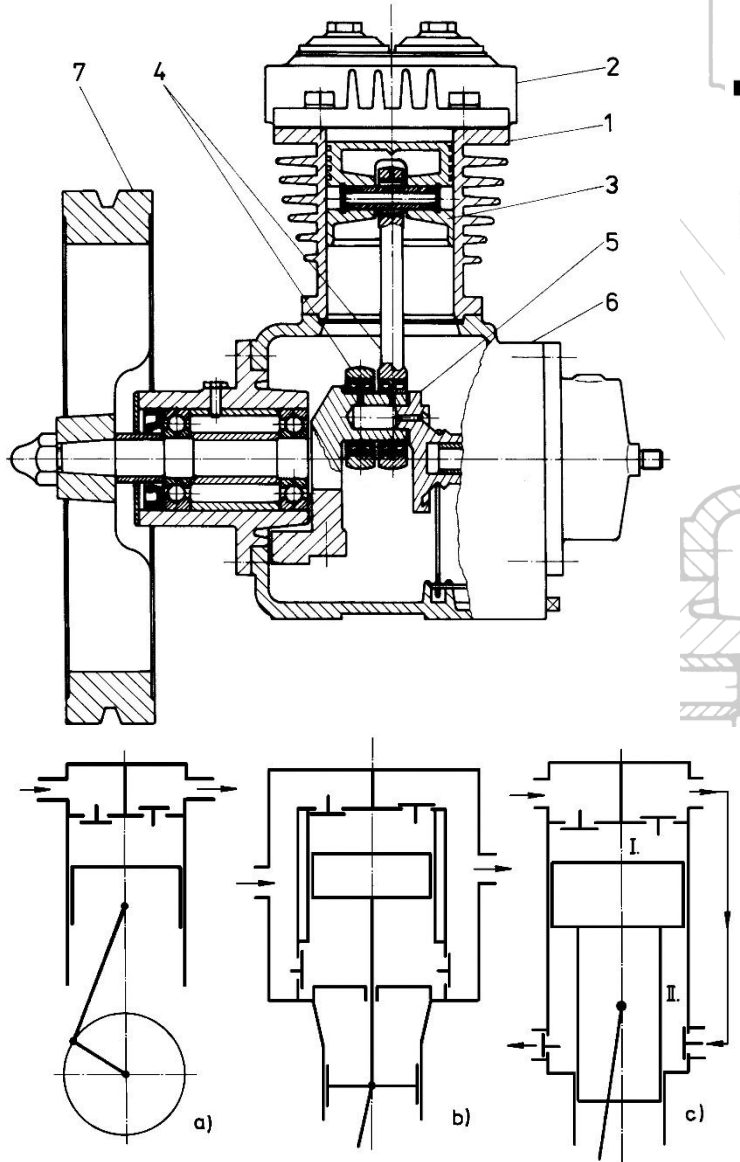
- odsávají plyn a vytvářejí podtlak

KOMPRESORY

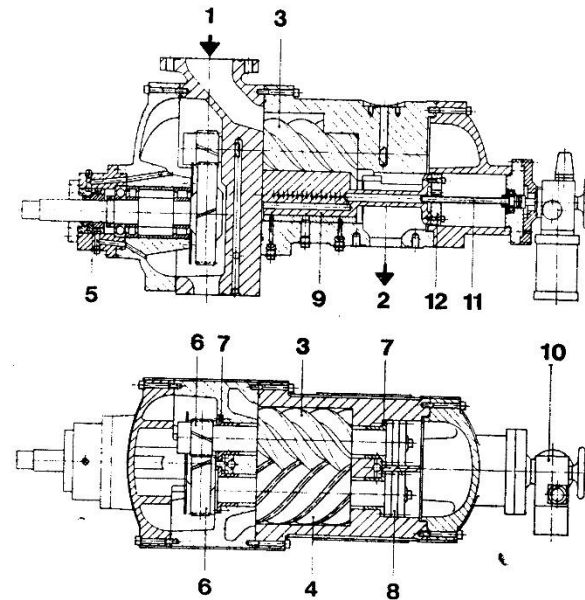
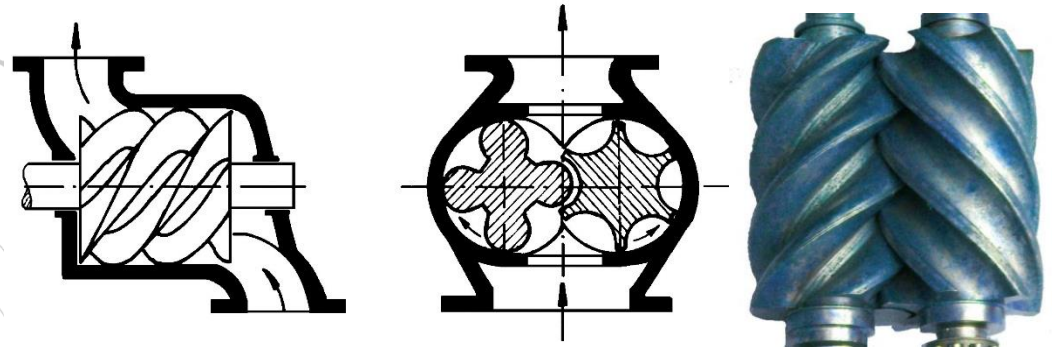

Objemové kompresory

Pístový kompresor

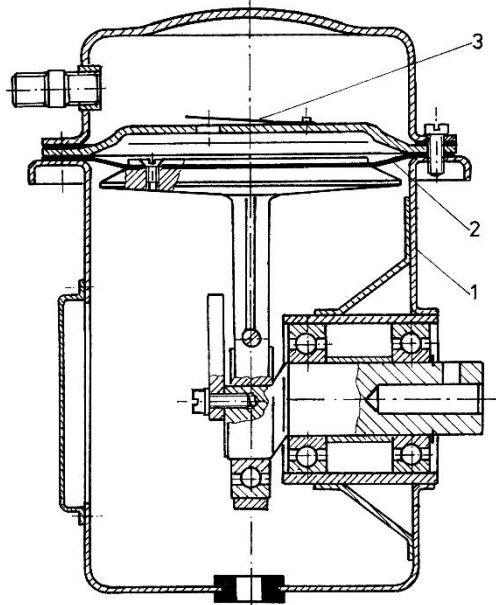

Šroubový kompresor

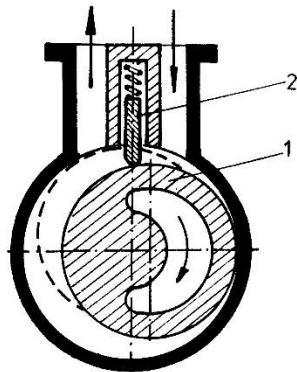
Obr. 20.4. Chladicí šroubový kompresor s vnitřním chlazením olejem a s regulací šoupátkem
 1 — vstup, 2 — výstup, 3 — hlavní rotor, 4 — vedlejší rotor, 5 — ucpávka s třecím kroužkem,
 6 — převodovka 7 — radiální kluzné ložisko, 8 — axiální kluzné ložisko, 9 — regulační šou-
 pátko, 10 — ovládací šoupátko, 11 — ovládací větveno, 12 — vyrovnávací pist
 (GHH Sterkrade, NSR),

Membránový kompresor

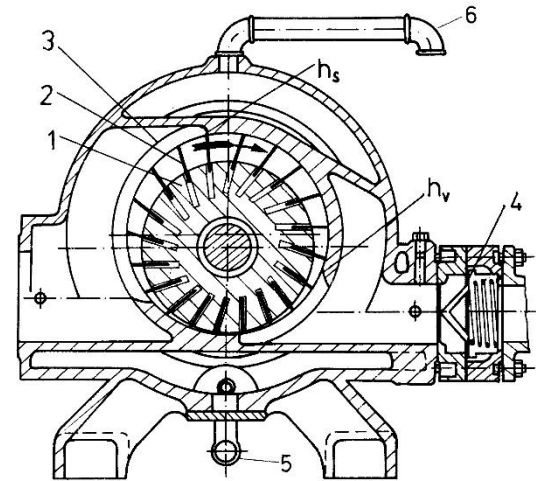
Obr. 92. Membránový kompresor
1 – skříň kompresoru,
2 – membrána, 3 – výtlačný ventil

Kompresor s valivým pístem

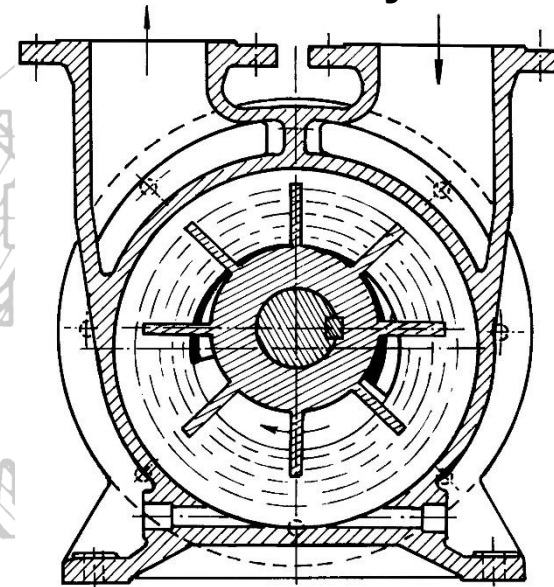
Obr. 106. Schéma kompresoru s valivým pístem
1 – valivý píst, 2 – těsnicí lišta

Křídlový kompresor

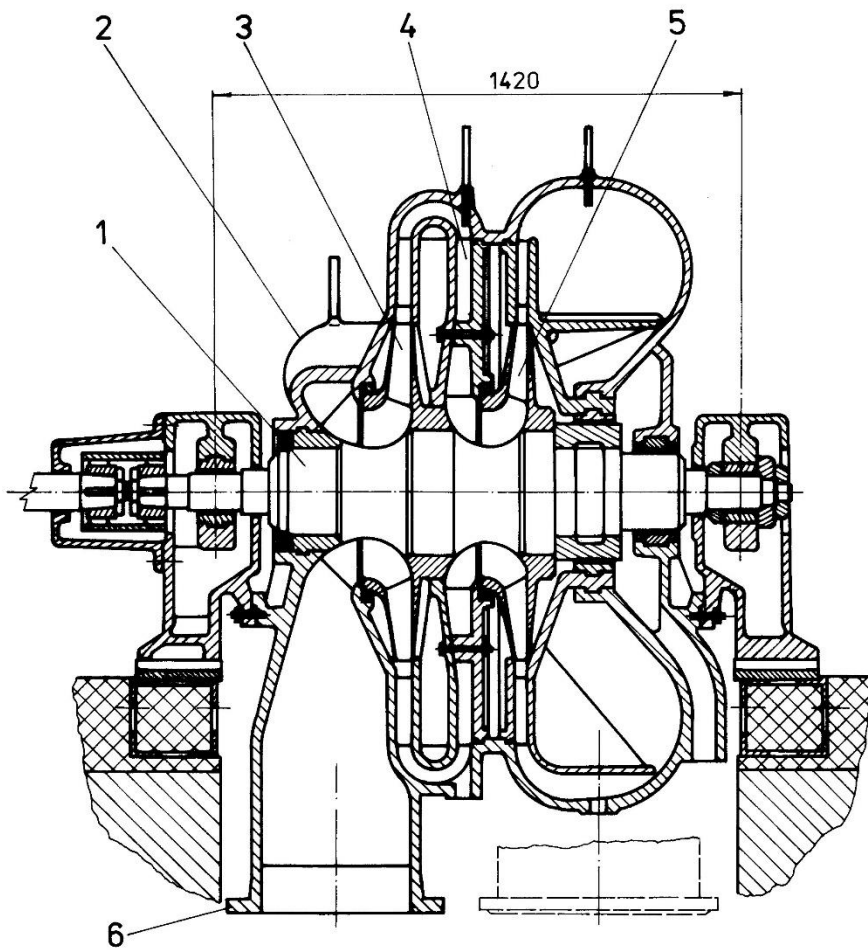
Obr. 105. Křídlový kompresor
1 – rotor, 2 – posuvná křídla, 3 – stator, 4 – zpětný ventil,
5 a 6 – vstup a výstup chladicí vody

Vodokružná vývěva

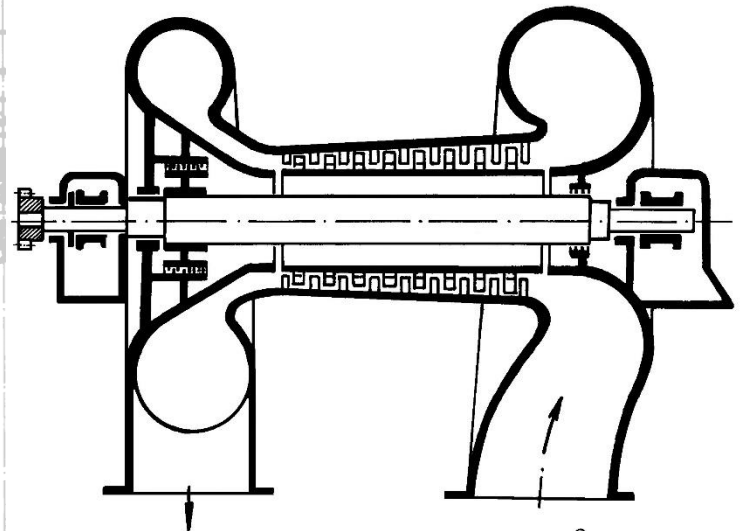

Dynamické kompresory

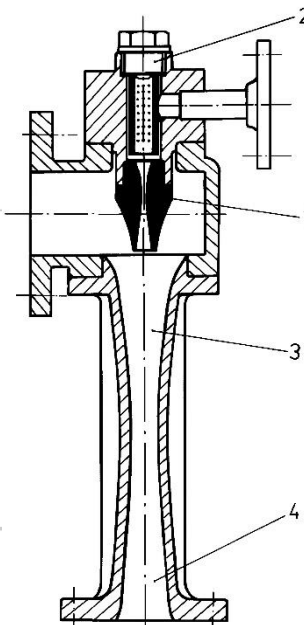
Dvoustupňový radiální turbokompresor

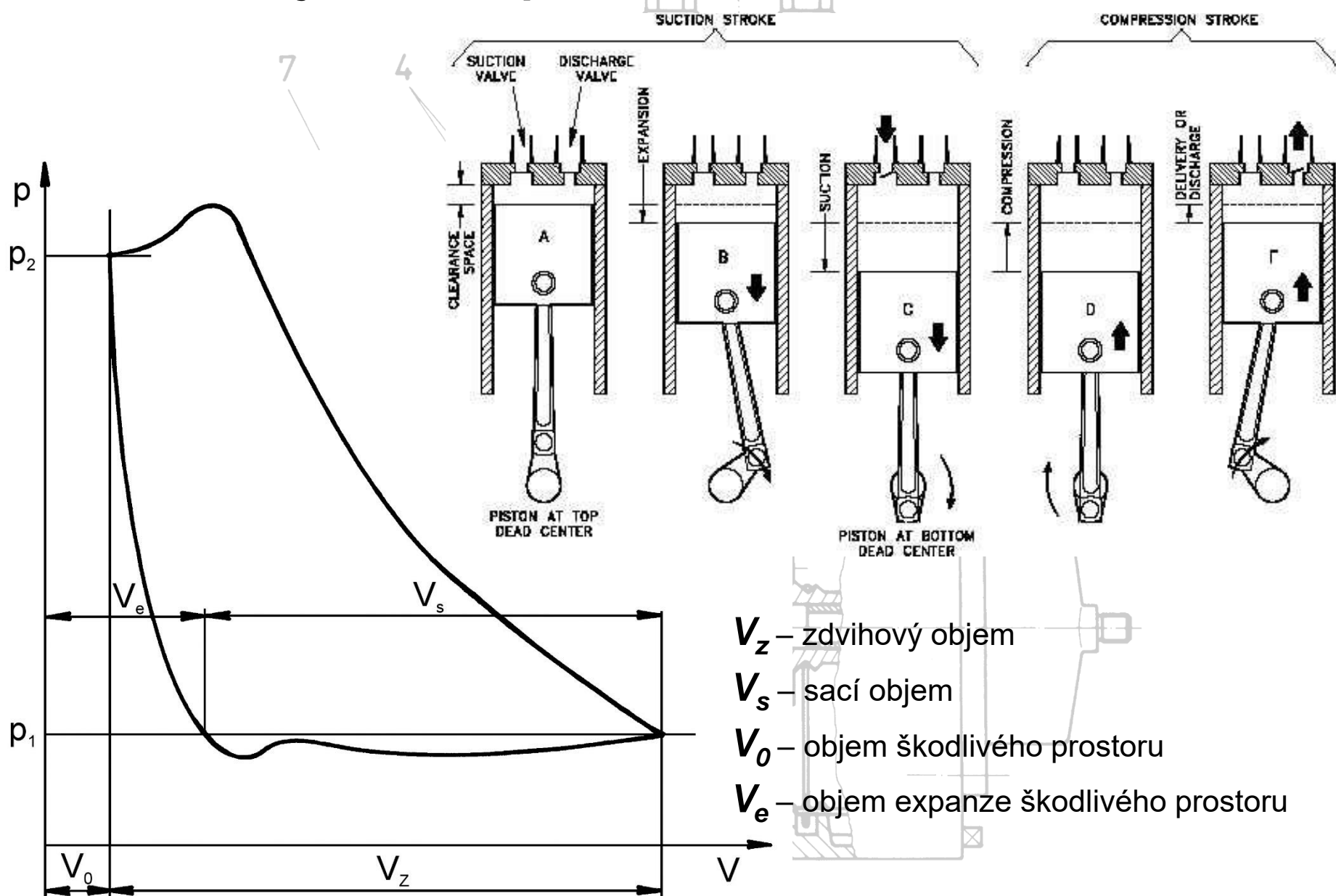
Axiální turbokompresor

Proudový ejektor

Pracovní cyklus kompresoru

V_z – zdvihový objem

V_s – sací objem

V_0 – objem škodlivého prostoru

V_e – objem expanze škodlivého prostoru

Základní výpočty kompresorů

- příkon kompresoru P [W]

$$P = P_{ad} / \eta_{cad}$$

$$\eta_{cad} = \eta_{ad} \cdot \eta_m = 0.5 \div 0.8$$

mechanická účinnost

adiabatická účinnost

- měrná energie e (Y) [J·kg⁻¹]

$$de = dp / \rho$$

adiabatický děj: $p \cdot v^\kappa = \text{const}$

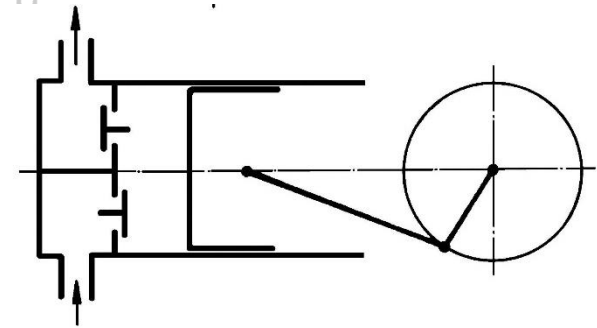
polytropický děj: $\kappa \rightarrow n$

$$e_{ad} = \frac{\kappa}{\kappa - 1} \frac{p_1}{\rho_1} \left[\left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{\kappa - 1}{\kappa}} - 1 \right]$$

$$P_{ad} = e_{ad} \dot{m} = e_{ad} \rho_1 \dot{V} = \frac{\kappa}{\kappa - 1} p_1 \dot{V}_1 \left[\left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{\kappa - 1}{\kappa}} - 1 \right]$$

- teoretická výkonnost jednoválcového jednočinného kompresoru \dot{m}_t [kg·s⁻¹]

$$\dot{m}_t = S \cdot L \cdot \rho_g \cdot n$$

- dopravní účinnost η_d

$$\eta_d = \eta_o \cdot \eta_{\check{s}} \cdot \eta_t \cdot \eta_n$$

hlavní podíl – objemová účinnost
 $\eta_{\check{s}} \cdot \eta_t \cdot \eta_n = 0,75 \div 0,95$

netěsnosti

expanze plynu ze škodlivého prostoru – objemová účinnost

$$\eta_o = \frac{V_s}{V_z} = \frac{V_z + V_o - V_e}{V_z}$$

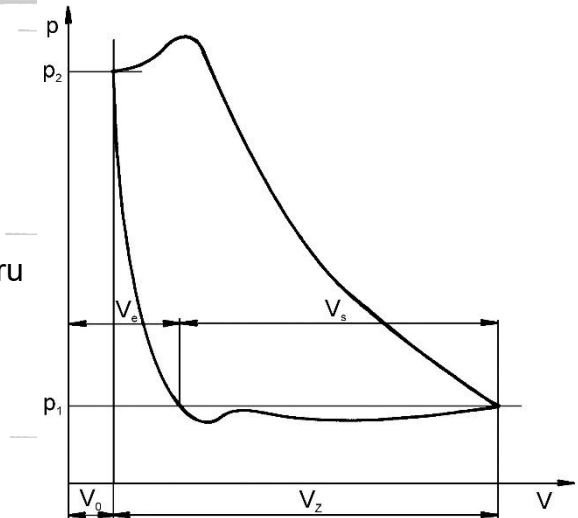
$\eta_o = 0 \rightarrow$ kritický kompresní poměr p_2/p_1 , všechnen nasátý plyn je stlačen do škodlivého prostoru

tlakové ztráty v sání

ohřátí plynu během sání

- skutečná výkonnost \dot{m} [kg·s⁻¹]

$$\eta_d = \frac{\dot{m}}{\dot{m}_t} \Rightarrow \dot{m} = \dot{m}_t \cdot \eta_d$$

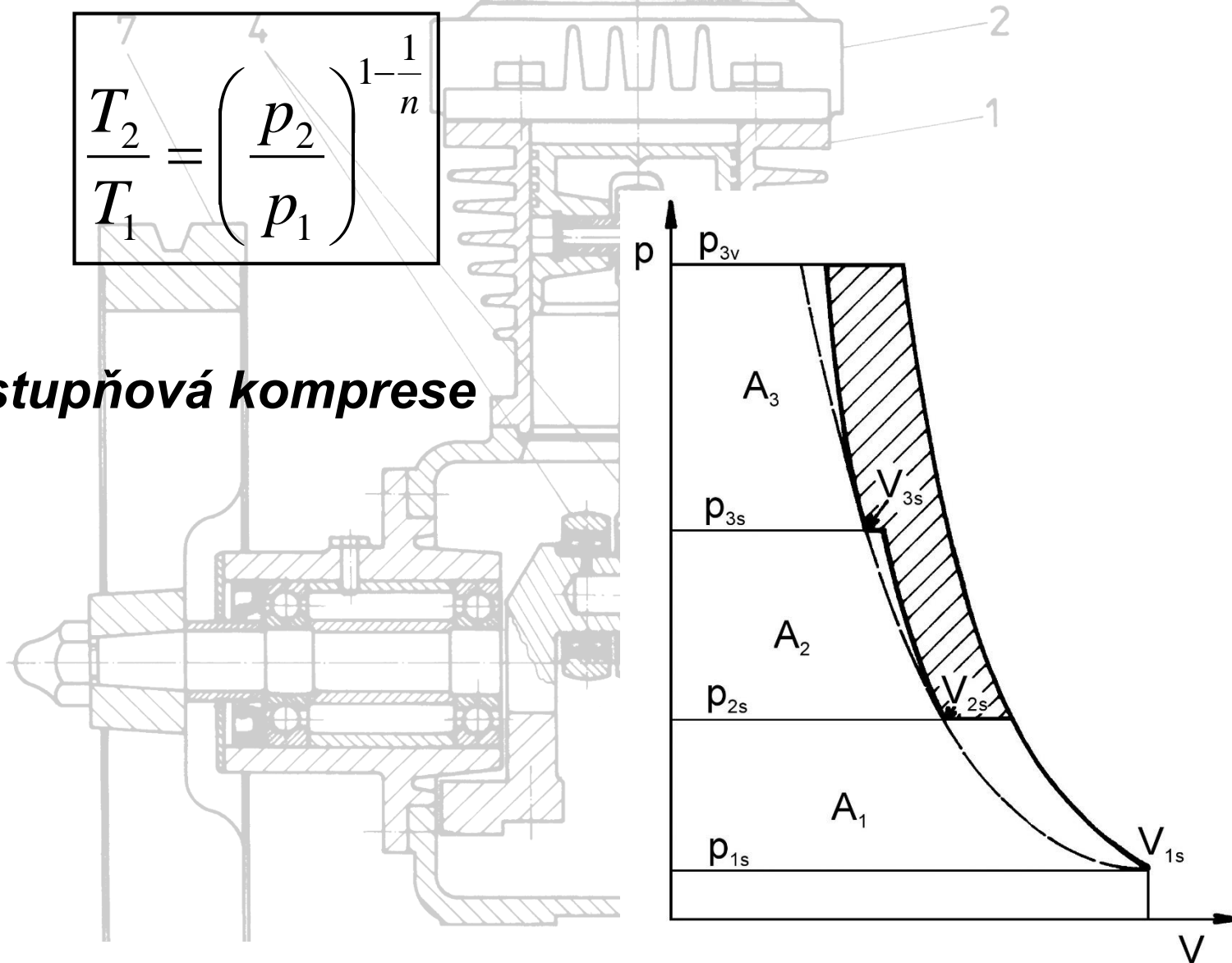

- ohřev plynu během komprese

$$p \cdot v^n = \text{const.}, \quad p v = \frac{RT}{M}$$

$$\frac{T_2}{T_1} = \left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{1 - \frac{1}{n}}$$

Vícestupňová komprese

Provedení kompresorů pro technické plyny

Kyslíkové kompresory

- prudká reakce kyslíku s olejem a při vysoké teplotě i s některými kovy
- stlačovaný kyslík se nesmí dostat do kontaktu s žádným mastným povrchem
- malé průtoky – membránové kompresory s ocelovou membránou
- bezmazné pístové kompresory, labyrintové ucpávky, měkké uhlíkové nebo teflonové ucpávky
- bezmazné šroubové kompresory nebo turbokompresory

Acetylenové kompresory

- nesmí pracovat s vysokým kompresním poměrem
- při teplotě nad 90°C se acetylen rozkládá na C a H₂ → 12x nárůst tlaku, teplota až 3600°C
- acetylen se vzduchem vytváří výbušnou směs → vodokružné kompresory
- acetylen nesmí přijít do styku s Cu, Hg, Ag → výbušný acetylid

Chlorové kompresory

- nemohou být mazané olejem → chlor olej rozkládá, starší mazané koncentrovanou H₂SO₄
- bezmazné kompresory
- vlhký chlor je značně korozivní
- nad 100°C – chlorová koroze oceli, litiny a Cu
- nad 270°C – exotermická reakce Fe a Cl₂ → chlorový pořár

